

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Diplomová práce

2012

Denisa Haasová

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Denisa Haasová

Práva dítěte a působnost orgánu sociálně právní ochrany dětí

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc.JUDr Senta Radvanová, CSc

Katedra: Občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): květen 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.4.2012

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce paní doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc za cenné rady, připomínky a také za trpělivost při vedení mé práce. Můj nemalý dík patří také mému současnému partnerovi, mým rodičům za pomoc, trpělivost, obětavost a podporu. A v neposlední řadě také děkuji mým dvěma dětem Berenice a Damiánovi za to, že svým chováním a přístupem k mému studiu slevily z jistých nároků na náš společně strávený čas, který jim v plné míře hodlám vynahradit.

Obsah

Úvod.....	7
1. Historie	8
1.1. Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území.....	8
1.2. Vývoj postavení dítěte ve společnosti – obecně.....	12
1.3. Vývoj zákona o sociálně právní ochraně dětí.....	13
2. Přehled právních předpisů, doporučení a mezinárodních dokumentů vztahujících se k sociálně – právní ochraně dětí.....	15
2.1. Ústavní úprava.....	16
2.2. Vnitrostátní předpisy vztahujících se k sociálně-právní ochraně dětí, jejich přehled.....	17
2.3. Mezinárodněprávní úprava ochrany dětí.....	18
2.3.1. Haagská konference o mezinárodním právu soukromém	20
2.3.2. Rada Evropy	20
3. Sociálně-právní ochrana dětí	21
3.1. Obecně	21
3.2. Základní pojmy vztahující se k sociálně právní ochraně dětí	24
3.3. Nejlepší zájem (blaho) nezletilého ve světle českých zákonů.....	30
3.4. Okolnosti poskytování sociálně –právní ochrany dětí.....	32

3.4.1.	Kterým dětem se sociálně právní ochrana poskytuje.....	32
3.4.2.	Kdo zajišťuje poskytování sociálně právní ochrany dětí.....	36
3.5.	Kompetence subjektů poskytujících sociálněprávní ochranu dětí.....	37
3.5.1.	Ústřední orgány státní správy	37
3.5.2.	Orgány právní ochrany dětí dle zákona o SPO.....	37
3.5.3.	Kompetence jednotlivých orgánů ochrany dětí dle zákona o SPO.....	38
4.	Význam zákona o sociálně právní ochraně dítěte.....	46
4.1.	Ochrana práv dětí podle zákona o sociálně právní ochraně dětí.....	48
4.1.1.	Právo upozornit anonymně na porušování práv dítěte.....	48
4.1.2.	Právo dítěte požádat o pomoc.....	49
4.1.3.	Pomoc dítěti v případech vážného ohrožení.....	49
4.2.	Novela zákona o sociálně právní ochraně.....	50
4.3.	Reforma systému.....	52
5.	Rodina jako základní prvek sociálně právní ochrany dítěte.....	52
5.1.	Nový občanský zákoník	53
5.2.	Ochrana práv dětí podle zákona o rodině.....	53
5.3.	Zásah státu do rodinných práv a jeho meze.....	54
6.	Postavení soudů a jejich postavení v otázkách soc. pr. ochrany dětí.....	55
6.1.	Opatření na ochranu dětí.....	56

6.2.	Návrh obecního úřadu s rozšířenou působností na vydání předběžného opatření	57
7.	Jednotlivá práva a povinnosti subjektů při poskytování SPOD	59
7.1.	Práva rodičů při výkonu sociálně-právní ochrany dětí.....	60
7.2.	Povinnost rodičů spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí.	62
7.3.	Práva a povinnosti pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí.....	62
7.3.1.	Mlčenlivost.....	62
7.3.2.	Vedení evidence a spisové dokumentace při poskytování SPOD	63
8.	Oznamovací povinnosti subjektů adresované orgánu sociálně-právní ochrany dětí	65
8.1.	Obecná oznamovací povinnost	66
8.2.	Sdělení údajů potřebných pro poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí ..	66
8.3.	Oznamovací povinnost zdravotnického zařízení.Specifická oznamovací povinnost zdravotnického zařízení.....	67
8.4.	Povinnost zřizovatele zařízení	68
8.5.	Oznamovací povinnost každého, kdo převezme dítě do své péče	68
8.6.	Povinnost sdělovat si navzájem údaje z evidence a spisové dokumentace .	68
8.7.	Oznamovací povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí vůči jiným subjektům.....	69
8.7.1.	Obecní úřad	69
8.7.2.	Obecní úřad obce s rozšířenou působností	69

8.8.	Povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytovat údaje	69
8.8.1.	Poskytování údajů pro řízení konané jiným subjektem	69
8.8.2.	Poskytování údajů v dalších případech (oznamovací povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí)	70
9.	Závěr.....	71

Úvod

Diplomovou práci jsem vypracovala na téma „Práva dítěte a působnost orgánu sociálně právní ochrany dětí“. Ve své práci se hlavně zaměřuji na vymezení sociálně právní ochrany dětí, z hlediska právního, tedy z pohledu právní úpravy tak, jak nám to současná legislativa umožňuje. Hlavním zájmem by mělo být blaho dítěte. Blaho každého dítěte by mělo být spojeno s rodinou, většinou rodiči, kteří dítěti poskytnou vše, co potřebuje a zajistí tak jeho psychické i biologické potřeby. Ráda bych se ve své diplomové práci zabývala praktickou částí, ale vzhledem k tomu, že mi potřebná praxe chybí a tudíž nemám ani možnost uvádět svoje poznatky a hodnocení z praxe, rozhodla jsem se svoji práci pojmout spíše popisem teorie a výkladem naší právní úpravy, která s právy dítěte a sociálně právní ochranou souvisí, a díky které jsem problematiku uvedeného tématu měla možnost lépe poznat a pochopit.

Dříve než jsem se začala zabývat konkrétním vymezením toho, co sociálně právní ochrana dítěte je a v čem spočívá, věnovala jsem se také vývoji jednotlivých institutů se zaměřením na vývoj zákona o sociálně právní ochraně dětí, neboť mám za to, že vznik tohoto zákona, jako určitý přelom, kdy došlo k oddělení soukromoprávní oblasti od veřejnoprávní nelze opomíjet. Dále jsem vytvořila určitý přehled právních předpisů, které s danou oblastí souvisí a kde lze hledat jednotlivé projevy ochrany práv dětí. Základním pojmům neboli institutům, které s touto problematikou souvisejí a jejichž definice se prolínají úpravou soukromoprávní i veřejnoprávní jsem věnovala také nemalou část své práce, neboť právě jednotlivé instituty jsou upraveny v různých oblastech a odvětvích práva a je tak lépe znatelná právní roztříštěnost této problematiky. Cílem této práce je tedy nalézt tyto instituty v souvislosti s dalšími právními předpisy, odvětvími jako je právo rodinné, občanské, trestní, sociální a instituty úzce souvisejícími, např. rodina, rodičovská zodpovědnost. Za pomoci právních předpisů bych ráda zodpověděla otázky -Kterým dětem se sociálně právní úprava poskytuje, Kdo zajišťuje její poskytování. Zákonem o SPO jsem se zabývala nejen v souvislosti s historií a nynější platnou úpravou, ale pokusila jsem se seznámit i s novelizací tohoto zákona, která právě leží na půdě parlamentu a čeká na svůj „osud“. Vzhledem k tomu, že většině vědeckých disciplínách dochází ke shodě ohledně vyzdvižení důležitosti rodiny jako základního kamene pro uspokojování potřeb dítěte při jeho socializaci nešlo

opomenout ani kapitulu zabývající se právem rodinným, jeho instituty a souvislostmi s ochranou práv dětí. A v neposlední řadě jsem se pokusila vymezit úkoly státu, tedy oblast veřejnoprávní, kde vystupuje stát jako nositel povinností v oblasti týkající se péče o děti. Se zaměřením na základní práva a povinnosti všech subjektů při poskytování sociálně právní ochrany dětí. Součástí diplomové práce jsou i přílohy jako určitý exkurz do diskutovaných oblastí ochrany práv dětí, které slouží spíše jako podnět k zamyšlení a úvahám.

1. Historie

1.1 Vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území

Sociálně-právní ochrana dětí má téměř stopádesátiletou historii, kterou lze datovat do roku 1863. Ale již v 16. století se objevují činnosti zaměřené na ochranu dětí - byly zakládány sirotčince čili ústavy pro výchovu opuštěných dětí, tyto ústavy vznikaly pod patronátem církevních bratrstev. První právní normou zabývající se právním postavením dítěte v rodině byl Občanský zákon z roku 1811. Dalšími právními normami, které se sociálně-právní ochranou dětí zabývaly byly říšský zákon domovský č. 105 říšského zákoníku z roku 1863, na který navazoval zemský zákon chudinský pro Čechy č. 59 z roku 1868. Tím byl položen základ veřejné správy ve prospěch sociálně potřebných osob a institucionalizované sociálně-právní ochrany dětí na našem území. Právní úprava obsažená v těchto předpisech zahrnovala oblast působnosti od péče o chudé, včetně léčení v nemocnicích, přes péči o výživu a výchovu chudých dětí, až po péči o zanedbávané děti v zařízeních určených pro jejich nápravu. Opuštěné děti byly umísťovány do pěstounské péče nebo pobývaly v sirotčincích, dětských domovech, azylech a útulcích.

Výkon takto stanovené sociálně-právní ochrany zajišťovaly na své náklady obce. Jelikož zatížení domovských obcí chudinskou péčí bylo značné a pro domovskou obec znamenalo povinnost postarat se o každého občana včetně jeho početné rodiny, tudíž se objevovaly snahy o reformu veřejné péče, snahy o její přesunutí na vyšší útvary veřejné správy. Částečným výsledkem těchto snah byl zákon č. 62 z roku 1901 říšského zákoníku, který povolil vytvářet zemské sirotčí fondy a část přebytků sirotčích pokladen použít k zaopatření a výchově osiřelých, opuštěných a zanedbaných dětí. Sirotčí pokladny byly zřízeny u okresních soudů jako instituty, kde se vkládaly hotové peníze nezletilých sirotků. Současně s chudinskou péčí se rozvíjela činnost dobrovolných

organizací, které se zabývaly péčí o mládež.

Od roku 1904 se začaly formovat první skupiny osob, které byly ochotny spolupracovat se samosprávnými orgány působícími v péči o děti. Byly zřizovány tzv. okresní komise pro péči o mládež, které v zastoupení úřadů přijímaly patronát nad potřebnými dětmi, staraly se o rozdělení šatstva a obuvi ze sbírek a o stravování dětí.

V roce 1908 vytvořila skupina osob „dobré vůle“ Českou zemskou komisi pro péči o mládež při Zemské školní radě. K vytvoření obdobných komisí došlo i na Moravě a ve Slezsku“. První přerušení vývoje sociálně právní ochrany dětí bylo způsobeno první světovou válkou. Po jejím skončení zůstaly statisíce válečných sirotků bez rodičů, zázemí, jídla, často nemocných. To vedlo k většímu zainteresování dobrovolníků na řešení situace, zakládaly se další ústavy jak pro sirotky, opuštěné děti, tak pro děti zdravotně postižené a mravně narušené.

Po 1. světové válce byly v Československu statisíce válečných sirotků a činnost tehdejších institucí a dobrovolníků nabývala ještě většího významu. Sociálně-právní ochrana dětí se stala předmětem státního zájmu od počátku vzniku samostatného Československého státu, kdy vznikala ministerstva jako samostatné ústřední orgány. Společnost nadále zastávala názor, že rodinná péče je prioritou, že veřejná péče má sloužit pouze jako její doplněk. Narůstal počet ústavů nejen pro děti osiřelé a opuštěné, ale též pro děti zdravotně postižené a mravně narušené. Samostatný československý stát navázal na předválečnou dobu a nadále pověřoval komise pro péči o mládež úkoly v oblasti péče o děti, postupně se však komise pro péči o mládež měnily v orgány výkonné, které dostaly i nový název – okresní péče o mládež. Zemské komise byly přejmenovány na zemská ústředí péče o mládež.

Koncem 20. let 20. století existovalo 220 okresních péčí o mládež a v každé zemi byla zemská ústředí péče o mládež s funkcemi jednotícími a koordinačními. Působnost okresních péčí o mládež byla na tuto dobu poměrně široká. Novotná (2001, s. 4) předestírá působnost okresních péčí o mládež, která byla dle jejího mínění na tuto dobu poměrně široká a zahrnovala „pomoc těhotným matkám, zejména svobodným, a to před porodem i po něm, právní ochranu a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených manželství, opuštěným a ohroženým dětem, odkázaným na cizí péči, pomoc dětem ohroženým ve vlastních rodinách, prázdninový pobyt, zotavovny, pomoc mladistvým delikventům, péči o dorost, poradny pro volbu povolání a útulky pro

nezaměstnaný dorost.“

Protože pouze velké obce byly schopny si vytvořit pro péči o děti odborné instituce, byl rozvoj a působení okresních péčí o mládež a jejich zemských ústředí velkou pomocí obcím při péči o děti v rámci domovského práva. Rozvoj péče o děti byl opět přerušen válkou, tentokrát nacistickou okupací spojenou s druhou světovou válkou, tedy rokem 1938, ale okresní péče o mládež a zemská ústředí působila, byť i s omezenými možnostmi a aparátem, po celou dobu okupace.

Další vývoj ochrany dětí byl poznamenán změnou společenských podmínek. V padesátých letech 20. století byla sociálně-právní ochrana dětí zredukována na pouhý výkon tzv. hromadného poručení a opatrovnictví. Z hlediska vývoje úkolů orgánů státu v ochraně dětí je významný zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení, umožňující okresním péčím o mládež být nositeli hromadného poručení. Následně zákonem č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. V případě, že se dítě mělo svěřovat do péče nahrazující péči rodičů, bylo dítě umístěno do rodiny jen v případě, že poskytovala záruku, že dítě bude vychováno k lásce k lidově demokratickému státu a bylo tak přijato pravidlo, umísťovat děti zásadně do kolektivní péče. Novotná (2001), uvádí, že v souladu s vývojem celé společnosti, také do sociálně-právní ochrany dětí začaly pronikat ideologické vlivy a prioritním účelem sociálně-právní ochrany dětí se stala řádná výchova dětí v uvědomělé občany připravené svou prací přispívat ku prospěchu společnosti. Tento účel byl dokonce uzákoněn zákonem č. 69/1952 Sb. o sociálně-právní ochraně mládeže.

Organizačně byla tato činnost svěřena úřadovněm ochrany mládeže při soudech a vrchní dozor nad nimi náležel Ministerstvu spravedlnosti. Z této doby pochází označování spisů vedených orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako „spis Om“ – o mládeži. V roce 1956 byly zrušeny úřadovny ochrany mládeže a jejich působnosti byly znovu přeneseny na národní výbory. Úkoly sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině zajišťovalo Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže v působnosti Ministerstva spravedlnosti, které po přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, bylo přejmenováno na Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a spadá pod gesci Ministerstva práce a sociálních věcí.

Dále je nutné zmínit Deklaraci práv dítěte, přijatou VS OSN 20. listopadu 1959.

Přijetím zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, nedošlo ke kompetenčním změnám, tato norma upravila zásahy státní moci do rodinných vztahů ze strany soudů a národních výborů. Zvláštní předpisy o sociálně-právní ochraně dětí byly zrušeny. V roce 1964 vláda vydala nařízení č. 59/1964 Sb. o úkolech národních výborů v péči o děti, kterým stanovila působnost národních výborů všech stupňů při péči o děti a i tehdy existujících společenských organizací a mimo jiné tím uložila národním výborům povinnost vytvářet podmínky pro zájmovou činnost dětí a pro pomoc zaměstnaným rodičům při výkonu jejich rodičovských povinností. Zákonem č. 2/1969 Sb., došlo ke zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a do jeho působnosti je dodnes sociálně-právní ochrana dětí začleněna.

Zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení, byl nahrazen zákonem č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Zákon č. 69/1952 Sb. byl zrušen zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, spolu s důchodovým zabezpečením, upravil sociální péči pro různé skupiny obyvatel. Do sociální péče tak byla zahrnuta i sociálně-právní ochrana dětí jako jedna ze služeb sociální péče. Nadále i předpisy o sociálním zabezpečení z roku 1988 převzaly úpravu sociálně-právní ochrany dětí jako službu sociální péče.

Před přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (předpis veřejnoprávní povahy), byla činnost státních orgánů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, který má soukromoprávní povahu. Uvedená právní úprava nebyla vyhovující a přijetím zákona o sociálně-právní ochraně došlo k oddělení sociálně-právní ochrany od úpravy v předpisech soukromoprávní povahy.

S několika dalšími změnami trval tento zákonný stav až do roku 1999, kdy byl přijat Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který reagoval na zvláštní ochranu dětí, která je ústavně zaručena a obsažena v Listině základních práv a svobod, na mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána, na nové jevy, které se objevily ve společnosti (např. nové formy závislostí, sexuální zneužívání dětí prostřednictvím pornografie apod.) a na zapojení nestátních subjektů do výkonu sociálně-právní ochrany dětí (občanská sdružení, humanitární společnosti, církve, dobrovolníci). Sociálně-právní ochrana dětí tak byla tímto zákonem soustředěna do

jednoho uceleného předpisu v návaznosti na další právní předpisy – trestní zákon, zákon o přestupcích atd. Na základě tohoto zákona, který přinesl velké změny je v současnosti systém sociálně-právní ochrany dětí zajišťován. Po přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vznik i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.¹

1.2. Vývoj postavení dítěte ve společnosti - obecně

Postavení dítěte ve společnosti procházelo dlouhým vývojem. Násilí na dětech se objevovalo již u přírodních národů. Děti byly často usmrcovány jako oběti božstvu (dětské oběti jsou doloženy z nejrůznějších kultur). Vzpomeňme, že v antice bylo dítě bezprávným subjektem (např. ve Spartě sloužila Taygetska skála k tomu, aby z ní byly shazovány nechtěné či nemocné děti). Moc otce, které synové a dcery podléhali ve starověkém Římě, se nazývala patria potestas a zahrnovala v sobě nejen právo otce nad životem a smrtí svých dětí, ale i právo nepřijmout po narození dítě do rodiny a právo prodeje dětí. V roce 313 byl v římském imperiu vydán Edikt milánský, jímž bylo uznáno křesťanství státním náboženstvím. Jeho vydáním končí dlouhé období, kdy se otec mohl při výkonu rodičovského práva dopustit vůči svému dítěti prakticky čehokoliv, tedy např. i vraždy.

Po celý středověk i novověk jsou práva novorozených dětí podobná těm, která jsou dnes přiznána nasciturovi (dítěti počatému, avšak nenarozenému). V klášterech se zřizovaly útulky pro odložené děti. První doložený nalezinec byl vybudován v Cařihradě v roce 335. Útulky však nebyly zřizovány ve snaze pečovat o nechtěné děti či zamezit případům jejich zabíjení. Motivem pro jejich zřizování byla očista duší matek a otců odložených dětí, neboť pokud by své novorozené dítě zavraždili, dopustili by se hříchu. Aby se zajistila anonymita rodičů, kteří odkládali své novorozené děti do klášterů, byla vytvořena otáčedla, tzv. torna. Torna byla zabudována do vrat nebo zdí útulků tak, aby rodiče mohli vložit dítě do torna i tajně a to se tak otočením tohoto zařízení dostalo do bezpečí. První torno nechal zřídit papež Inocenc III. v roce 1198 v nemocnici Sv. Ducha v Římě. Od 16. století se mění

Dunovský, J. - Dytrych, Z. - Matějček, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5, Novotná, V. – Burdová, E. – Brabenec, F. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí - komentář, 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-31-9.

pohled na rodinu a dětství. Zlepšuje se její hmotné zajištění, děti již bývají v rodinách láskyplně vychovávány. Osvícenství přináší řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte a jeho dětství. V této době však zároveň vzrůstá počet nemanželských a odložených dětí. Na tuto skutečnost reagoval i Napoleonův Code civile z roku 1804, kterým se nařizovalo v každém departementu zřídit dětský útulek s tornem. V Praze lze vidět zbytek torna, které bylo zabudováno do zdi bývalého kláštera Voršilek na Národní třídě.

S rozvojem industriální společnosti dochází k hromadnému zneužívání dětí k dětské práci (děti manuálně pracují v továrnách, v dolech). Jako reakce na tento jev jsou vydány zákony omezující dětskou práci v podzemí, práci přesahující určité časové limity během dne a též práci dětí do určitého věku. Až koncem 19. století je výdělečná práce dětí do 15 let zakázána. Na ochranu dětských práv byla v 19. století ve Velké Británii založena organizace NSPCC (National Society for the Prevention of Cruelty to Children), která na tomto poli působí dodnes.

1.3. Vývoj zákona o sociálně právní ochraně dětí

Změny, ke kterým mělo dojít v právní úpravě manželství, vztahů rodičů a dětí a dalších právních vztahů v rodině, jejichž úpravu předpokládalo Usnesení vlády ČR č. 1/1995, měly být provázeny i novou zákonou úpravou veřejnoprávních vztahů v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Připravit takový zákon taktéž uložilo zmíněné usnesení, a to Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR. Od 1.1.1969 obě republiková Ministerstva práce a sociálních věcí převzala sociálně právní ochranu dětí do své působnosti. V roce 1975 pak dochází k plné integraci sociálně právní ochrany dětí a mládeže do předpisů sociálního zabezpečení. Svým způsobem šlo o obohacení sociální péče o rodinu a děti, na druhé straně však z hlediska legislativního lze pojetí této úpravy vytknout základní nedostatek spočívající ve stírání hranic mezi v podstatě soukromoprávní úpravou rodinných vztahů a normami veřejného práva.²

V období po listopadu 1989 došlo k zásadním změnám našeho právního řádu. Co se týče zákona o sociálně právní ochraně dětí, tedy jeho tvorby, jsou závazná především některá ustanovení Listiny základních práv a svobod, dále pak Úmluvy o právech dítěte,

² Právní praxe, č.9, 1995, str. 526, článek Senty Radvanové, Co lze očekávat od zákona o sociálně právní ochraně dětí?

jež je do našeho právního řádu zakotvena čl. 10 Ústavy ČR. Základy, filosofii připravovaného zákona, je tedy třeba hledat především v těchto dokumentech. Pokud šlo, dalo by se říci o jakousi stránku organizační, vládní usnesení ani jiné předpisy neumožňovaly vytvořit nějaké samostatné speciální orgány ochrany o děti. Zákon tedy musel vycházet z takové působnosti státních orgánů, jaká existovala, kdy kromě ministerstva byl základním článkem okresní úřad, a další, již samosprávní obce působily event. v působnosti přenesené. Ne více a ne méně. Podstatné, významné novum oproti době minulé, mající svůj společenský růst a význam v podstatě teprve před sebou, byly nestátní subjekty – občanská sdružení a jiné právnické osoby, bez nichž se v demokratickém státě péče o děti, jejich ochrana v širším smyslu neobejde. Položit právní základy vzájemného vztahu státních orgánů s těmi nestátními, které činily teprve první kroky, byl také jedním z úkolů, který měl připravovaný zákon řešit.

Základní myšlenky, které ovládaly tvorbu připravovaného zákona, dalo by se říci v té nejzákladnější otázce, byly zásady, které se před šedesáti lety pokusili formulovat ti, kdož připravovali zákon, k jehož přijetí nedošlo. Základem všeho bylo určení poměru demokratického státu k rodině a k výkonu rodinných práv. Připravovaný zákon nepočítal s tím, že by jakkoli zasahoval do výkonu rodičovských práv, jestliže rodiče plní své povinnosti řádně. V průběhu legislativních prací, pod č. 72/1995 Sb., byl publikován náleží Ústavního soudu, jímž byl zrušen § 46 zák. o rodině, § 19 odst. 1 písm. a) zák. č. 114/1988 Sb. a 15 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 182/1991 Sb. Nález se týká rozhodování o předběžném opatření, svěřeni dítěte do péče někoho jiného než rodičů, které v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny práv a svobod může nadále učinit jen soud. „Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu a na základě zákona“. O plné přesunutí tohoto rozhodování na soudy usilovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ještě před publikací uvedeného nálezu Ústavního soudu, , úspěchu však bylo dosaženo teprve poté co byl náleží publikován. Filosofie zákona důsledně pokračovala dále i v tom, jakých prostředků mají orgány péče o dítě používat, když konkrétně plní své povinnosti v oblasti ochrany dítěte. Jde o prostředky a působení směřující k posilování rodinných vztahů a spočívající v odborné sociální práci jak s dítětem, tak i s jeho rodiči. Formulování obecných zásad a přípravě obecného zákona o veřejné péči o mládež se věnovali významní odborníci. Toto úsilí vrcholilo v r. 1935, kdy mimo jiné prof.

Kallab formuluje základ požadované kodifikace takto: „Máme –li dojít k účelné organizaci péče o mládež, je třeba postarat se o to, aby nynější chaos v této činnosti byl nahrazen soustavnou spoluprací, v níž by výrazu došla myšlenka, že péče o mládež je věcí státu a že i rodinná péče ponechává se autonomii rodiny jen potud, pokud státní zájem na zdatném dorostu národa není tím ohrožen“. Dále autor návrhu uvádí, že „veřejná péče o mládež má být vždy jen doplňkem péče rodinné a tudíž je tím lepší, čím více má do sebe z intimních vztahů osobních...“ Uvažování našich předchůdců bylo velmi moderní. Reforma však tehdy provedena nebyla, neboť existence první republiky byla příliš krátká.³

2. Přehled právních předpisů, doporučení a mezinárodních dokumentů vztahujících se k sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena zejména **zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**. Ochrana práv dítěte je však součástí i řady jiných právních norem- např. zákon o rodině **č. 94/1963 Sb.** ve znění pozdějších předpisů., **zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník** ve znění pozdějších předpisů, trestní zákon, trestní řád, zákon o sociálním zabezpečení a zákon o péči o zdraví lidu než jen samotného zákona o SPO. Tyto právní předpisy nejsou úpravou obsaženou v zákoně o SPO nijak dotčeny.

Česká právní úprava však vychází mimo jiné i z mezinárodních úmluv, ke kterým se Česká republika v minulosti zavázala. Jedná se zejména o Úmluvu o právech dítěte, kterou Česká republika podepsala dne 30. září 1990 a ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. Závazné jsou i dokumenty přijaté Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém obsahující rodinně-právní úpravy. Ve vztahu k ohroženým dětem lze za významné považovat i Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a též Úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

2.1. Ústavní úprava ochrany dětí

Povinnost státu chránit děti před tělesným, psychickým a sexuálním násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá pro Českou republiku z

³ Srov. Časopis právní praxe, č.9/1995,s.526-násl.

řady norem ústavního a mezinárodního charakteru.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen „LZPS“) upravuje základní lidská práva. Ve vztahu k ochraně dětí lze uvést základní lidská práva a též hospodářská, sociální a kulturní práva.

Z výčtu základních lidských práv lze zmínit: způsobilost každého mít práva, právo na život, právo na nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti, právo na ochranu jména. Dále je deklarováno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Hlava IV. LZPS upravuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Ve vztahu k pomoci ohroženým dětem je **nejvýznamnější čl. 32**, který zdůrazňuje potřebu poskytnout zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Výslovně upravuje, že péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů, avšak za podmínky, že jejich rodičovská práva nejsou omezena. Odloučení nezletilých dětí od rodičů je možné proti vůli rodičů jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž v podrobnostech je učiněn odkaz na zákonnou úpravu. Jednotlivé zákony České republiky upravují výkon výše uvedených práv tak, aby byla naplněna LZPS a každému se dostalo deklarovaných práv.

2.2. Vnitrostátní předpisy vztahujících se k sociálně-právní ochraně dětí – jejich přehled

Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti Ústavního pořádku,

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník – s účinností od 1. 1. 2010

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Instrukce MPSV č.j. 21-12242/2000 ze dne 15.3. 2000, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech, vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřením do pěstounské péče

Instrukce č.j. 142/2007-Org. ze dne 5. 4. 2007, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí

2.1. Mezinárodněprávní úprava právní ochrany dětí

Za nejvýznamnější mezinárodněprávní dokument v této oblasti lze považovat Úmluvu o právech dítěte. Tato úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. Celkově ji ratifikovalo 193 států. Česká republika, resp. ČSFR ji ratifikovala v lednu roku 1991. Pokud jde o dodržování úmluvy, tak to ve všech státech kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN. Této komplexní mezinárodněprávní úpravě práv dítěte předcházela zejména Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924 a Deklarace práv dítěte přijatá Organizací spojených národů v roce 1959. Úmluva o právech dítěte, je konvence platná mezi všemi národy, která stanovuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí.

Do výčtu mezinárodněprávních dokumentů je možné zahrnout i Všeobecnou deklaraci lidských práv, která byla schválena Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948 a upravuje tzv. Mezinárodní listinu práv, ze které lze pro oblast ochrany dětí vybrat pouze obecné ustanovení čl. 16 odst. 3 a 25 odst. 3. Lidská práva uvedená ve Všeobecné deklaraci lidských práv byla rozdělena do dvou paktů z důvodu rozdílných kontrolních mechanismů. Oblast ochrany dětí resp. rodinně-právních vztahů je zastoupena úpravou v čl. 23 a 24 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Dále bych ráda uvedla **přehled Mezinárodních smluv, předpisů ES a doporučení: Sdělení č. 104/1991 Sb.**, o přijetí Úmluvy o právech dítěte

Sdělení č. 45/2003 Sb. m. s., o přijetí Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

Sdělení č. 209/1993 Sb., o sjednání Smlouvy mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o právní pomoci poskytované justičními orgány a o úpravě některých právních vztahů v občanských a trestních věcech

Sdělení č. 34/1998 Sb., o přijetí Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Sdělení č.132/2000 Sb.m.s., o Evropské úmluvě o osvojení dětí.

Sdělení č. 66/2000 Sb.m.s., o Evropské úmluvě o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí

Sdělení č. 47/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství.

Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Sdělení č. 141/2001 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí

Sdělení č. 90/2002 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (Úmluva č.182)

Sdělení č. 91/2005 Sb.m.s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi

Vyhláška č. 33/1959 Sb., o Úmluvě o vymáhání výživného v cizině Vyhláška č. 132/1976 Sb., o Úmluvě o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti

Sdělení č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000

Rezoluce Rady Evropské unie z 26.6.1997 o nedoprovázených nezletilcích, kteří jsou příslušníky třetích zemí (97/ C 221/03)

Doporučení RE 4(1984) o rodičovské zodpovědnosti

Doporučení RE 6(1987) o pěstounských rodinách

Doporučení RE 2(1993) o medikosociálních aspektech zneužívaných dětí

Doporučení RE 1286 (1996) o Evropské strategii pro děti

2.1.1. Haagská konference o mezinárodním právu soukromém

Haagská konference o mezinárodním právu soukromém na svých zasedáních přijímá dokumenty nejrůznějšího charakteru. Úmluvy, o kterých bude pojednáno dále, jsou závazné pro členy Haagské konference, pokud se státy staly i signatáři těchto úmluv. Rovněž dokumenty přijaté Haagskou konferencí o mezinárodním právu soukromém obsahují rodinně-právní úpravy. Ve vztahu k ohroženým dětem lze za nejvýznamnější považovat jednak Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a též Úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

2.1.2. Rada Evropy

Rada Evropy a její orgány se dlouhodobě zabývají problematikou ochrany dětí. Příkladem může být přijetí Evropské sociální charty, Evropské úmluvy o osvojení dětí, Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Významným počinem bylo uvedení definice syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v roce 1992. Tato definice je i odbornou veřejností uznávána a používána.

3. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je odvětví veřejného práva a jako takové má v České republice svoji dlouholetou tradici. Historie vývoje SPOD v ČR je popsána v kapitole č. 2.1. V této kapitole chci vymezit základní pojmy se zaměřením na pojem „nejlepší zájem, blaho nezletilého dítěte“ ve smyslu české právní úpravy, v jejichž definicích nalézáme právě jednotlivá práva dětí a způsob ochrany dětí. Dále chci vymezit základní zásady SPOD, popsat význam zákona o sociálně právní ochraně dětí a zároveň přiblížit otázku připravované novely zákona o sociálně právní ochraně dětí.

3.1. Obecně

Co znamená, když se řekne sociálně-právní ochrana dětí?

Sociálně-právní ochrana dítěte je cílená činnost, která zahrnuje zejména **zajištění práva dítěte** na život, jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu oprávněných zájmů dítěte, ochranu dítěte

před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Je upravena zejména zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPO“).

Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen „Listina“), věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, a nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat. Nezletilému dítěti je poskytována zvýšená ochrana, neboť s ohledem na mezinárodní závazky zejm. Úmluva o právech dítěte, vyhl. č. 104/1991 Sb. a Listinu základních práv a svobod je stát odpovědný za všestrannou ochranu dětí. Stát nenahrazuje práva a povinnosti rodičů a nezasahuje do výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti, pokud nejsou práva dítěte nebo jeho vývoj ohroženy.

Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje bezplatně nezletilým dětem, avšak s výjimkou pobytu dítěte ve výchovně rekreačním táboře, pobytu dítěte v zařízení pro děti

vyžadující okamžitou pomoc a správy jmění dítěte.

Rozlišujeme poskytování sociálně-právní ochrany dětí v plném rozsahu a v tzv. nejnutnějším rozsahu. Právní nárok na poskytnutí sociálně-právní ochrany v plném rozsahu mají děti, které jsou k území České republiky trvaleji a pevněji vázány. Nejčastěji půjde samozřejmě o děti s naším státním občanstvím, zákon o SPO však vymezuje i jiné, trvalejší vazby k našemu státu. Od této kategorie je třeba odlišovat děti, kterým je poskytována sociálně-právní ochrana v omezeném rozsahu, tzv. nejnutnějším. Sociálně-právní ochrana dětí v nejnutnějším rozsahu se těmto dětem poskytuje, pokud se ocitly na našem území bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich životy nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Nejnutnějším rozsahem sociálně-právní ochrany dětí míní zákon o SPO opatření k ochraně života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotní péče.

Cílem sociálně-právní ochrany dětí je též **sanace rodin**.⁴

3.2. Základní pojmy:

Sociálně-právní ochranou dětí se podle zákona o SPO rozumí zejména:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu;
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění;
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Sociálně-právní ochrana dětí je tedy cílená činnost, která zahrnuje především zajištění práv dítěte, ochranu zájmů, ale i působení směřující k tomu, aby narušené prostředí v němž se dítě nachází bylo obnoveno.

Dítětem se pro účely sociálně-právní ochrany rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud není zletilosti dosaženo dříve. Podle §8 občanského zákoníku se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku, před dosažením tohoto věku lze zletilosti nabýt jen uzavřením manželství (nejdříve od 16 let věku). Zákon o SPO definuje v souladu s Úmluvou o právech dítěte pojem dítě tak, že dítětem je osoba nezletilá.

Podle čl. 1 Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Právní úprava používá pojem dítě v různém smyslu, především ve vztahu předkové tedy ascendentů a potomci tedy descendentů. Samostatně je upraveno právní postavení dítěte

⁴ Srov. Sociálně právní ochrana dětí, I.Krausová, V. Novotná, Praha: ASP, a.s., 2006, s. 13, s. 19

jako osoby od narození do nabytí zletilosti. Dále se dítě pro účely zákona o důchodovém pojištění rozumí vlastní nebo osvojené dítě, popř. též dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Pojem dítě se vyskytuje v citovaném zákoně v různém obsahovém významu – jako nositele vlastních nároků – (sirotčí důchod), přičemž způsobilost mít v právních vztazích důchodového pojištění práva a povinnosti vzniká až narozením (nemá ji tzv. nasciturus), nebo jako objektu péče a výchovy, které zakládají určitá práva (viz. např. význam výchovy dítěte pro důchodový věk ženy, význam péče o dítě pro trvání nároku na vdovský nebo vdovecký důchod, význam doby péče o dítě pro zápočet náhradní doby pojištění). Zvláštní význam má v systému důchodového pojištění pojem nezaopatřeného dítěte.

Pojem nezaopatřeného dítěte – je pojem vymezený pro účely důchodového pojištění v § 20 a n. PojDůch a pro účely dávek státní sociální podpory v § 11 a n. StScPod. Na uvedené právní úpravy se odvolávají další právní předpisy v oblasti sociální, zdravotní, daňové apod. Nezaopatřenost dítěte je důvodem nároků na některé dávky, popřípadě na určité zvýhodnění. Při posuzování hmotné nouze se nezaopatřenost dítěte posuzuje podle § 11 a násl. StScPod, oproti tomu při posuzování pro účely dávek sociální péče se podle § 12 ScZabV nezaopatřenost dítěte posuzuje podle § 20 a n. PojDůch. Za nezaopatřené dítě se podle StScPod považuje dítě do skončení povinné školní docházky (povinná školní docházka trvá devět let a žáci ji splní ukončením období školního vyučování školního roku, v němž dovrší poslední rok povinné školní docházky), a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže – se soustavně připravuje na budoucí povolání, dále jestliže se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz nebo jestliže – z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Pojem -dítě mladší patnácti let – dle § 2 odst. 1 písmena b) ZSM je jedinec, který v době spáchání činu jinak trestného ještě nedovrší patnáctý rok svého věku, a není proto trestně odpovědný (§25TrZ). Neznamena to však, že by takové delikventní dítě nebylo možné za protiprávní čin, jehož povaha a závažnost a společenská škodlivost by u staršího jedince, jako např. u mladistvého, vedla k vyvození trestní odpovědnosti, nijak postihnout. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje reagovat na činy jinak trestné, jichž se dopustily trestně neodpovědné děti, neboť ve své

hlavě III. upravuje jednak řízení vedené v takových věcech soudy pro mládež, resp. státními zástupci mládeže, jednak opatření, která lze v rámci takového řízení delikventnímu, avšak ještě trestně neodpovědnému dítěti uložit. Stejně se postupuje a shodná opatření lze uložit i mladistvému (§ 5 odst. 2 ZSM), který je buď pro svou duševní poruchu přítomnou v době spáchání činu jinak trestného (§ 26 Trz ve spojení s § 123Trz) nebo v důsledku své nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti (§ 5 odst. 1 ZSM) nepřičetný, a tedy i trestně neodpovědný. Obecně platí, že pokud v ZSM není ve věcech dítěte příslušné řízení upraveno, postupuje se podle předpisů upravujících občanské soudní řízení / § 96ZSM) . Speciální úprava provedená ZSM sleduje např. zesílenou ochranu soukromí, neveřejnost jednání a omezený rozsah zveřejňování výsledků řízení ve věcech delikventních dětí. (§92 odst. 1 a § 94 ZSM). Výslovně jsou upravena i některá specifika zahájení a průběhu řízení, okruh jeho účastníků (účastníci civilního řízení), obligatorně ustanovený opatrovník dítěte, kterým smí být jen advokát a náhrada nákladů. Pokud jde o škálu opatření, kterou lze dítěti v rámci řízení podle ZSM uložit, jsou taxativně vypočtená v § 93 ZSM, kde se zároveň soudu pro mládež doporučuje, aby postupoval na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření. Konkrétně tak soud pro mládež může dítěti popř. trestně neodpovědnému mladistvému uložit následující opatření (§93 odst. 1 ZSM) : a) výchovnou povinnost, b) výchovné omezení, c) napomenutí s výstrahou, d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, e) dohled probačního úředníka, f) ochranou výchovu.

Dítěti může být současně uloženo i více opatření. Nebo naopak může soud od ukládání jakéhokoliv opatření upustit, postačuje - li k prevenci dalšího delikventního exesu samotné projednání činu dítěte státním zástupcem nebo před soudem pro mládež. Protože zákon nestanoví pro projednání činu jinak trestného a uložení vhodného opatření v této souvislosti žádnou minimální věkovou hranici, lze si teoreticky představit i soudem pro mládež projednávaný případ tříletého delikventa, který zapálil dům při hře se sirkami a způsobil tím velké materiální škody, popř. i ztráty na životech. V praxi se však zpravidla takto postupovat nebude, neboť u dětí tak útlého věku chybí k vyvození jakékoliv formy odpovědnosti za jím způsobený následek jeho jednání ta, složka zavinění, která spočívá ve schopnosti dohlédnout důsledky svých činů a být s nimi přinejmenším srozuměn. To nelze ve věku tří let jistě předpokládat. V souladu

s poznatky vývojové psychologie přichází tak v úvahu projednat čin jinak trestný před soudem pro mládež v závislosti na povaze takového jednání a dosaženém vývojovém stupni u dítěte zpravidla nejdříve až v jeho šesti až sedmi letech, tj. v době počátku jeho povinné školní docházky. Takový postup samozřejmě nevyklučuje i přezkoumání případné odpovědnosti, (civilní, popř. i trestní) rodičů dítěte.

Dítě v trestním právu je pojem, jímž se rozumí osoba mladší osmnácti let, nestanoví-li trestní zákon jinak (§ 126TrZ). Dítě je vymezeno bez uvedení dolní hranice a zahrnuje dvě, z hlediska zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., klíčové kategorie: mladistvé (15- 17 let) a děti mladší 15. ti let. Obě tyto kategorie nesou společné označení mládež [§ 2 odst. 1 písm. a) ZSM].

Blaho dítěte, vůdčí zásada ovlivňující úpravu všech právních vztahů, které se týkají nezletilých dětí (zájem dítěte). Pojem „blaho dítěte“ je uveden v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, (vyhl. č. 104/ 1991 Sb.) a v zákonu o sociálně právní ochraně dětí (zák. č. 359/ 1999Sb. ve znění p. př..) jímž je smluvním státům uložena povinnost zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. V nejužším pojetí se dotýká pouze vztahu mezi rodiči a dětmi. V nejširším pojetí se dotýká vztahu dítěte a státu. Je (společně se zájmem) předním hlediskem sociálně právní ochrany dětí. Je obtížné ho definovat. Zájem dítěte má různý dosah a význam z hlediska rozhodování státních orgánů.

Zájem dítěte, je tedy přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte , § 5 zák. č. 359/1999 Sb.). Povinnost důsledně chránit zájem dítěte je uložena rovněž rodičům (§31 odst. 2 ZOR, ve znění pozdějších předpisů, rodičovská zodpovědnost) Zjištění, že rozhodnutí je v zájmu dítěte, je nezbytnou podmínkou pro to, aby soud mohl rozhodnout, příp. tím vzniká soudu povinnost rozhodnout. Existence obecně formulovaného zájmu dítěte je zde rozhodující pro to, aby soud byl oprávněn ve věci vůbec jednat, jinak by šlo o neoprávněný zásah do sféry soukromí (např. § 45, 45a, 46, 62 ZOR v souvislosti s umístěním dítěte do náhradní rodinné péče). Vedle obecně formulovaného zájmu dítěte zná právní úprava i konkrétnější formulace dílčího zájmu, a to např. zájem dítěte daný zvláštními důvody (rozvod manželství), zájem na výchově (svěření dítěte do výchovy rodiče, styk rodiče s dítětem) nebo majetkový zájem (správa jmění nezletilého

dítěte). Existují další různé formulace tohoto pojmu: „Vyžaduje-li to zájem dítěte.“ „Vyžaduje-li to zájem na výchově.“ „Je povinen přihlídnout k zájmu dítěte.“ Právní normy rovněž řeší otázky střetu zájmu dítěte a dospělého jako zákonného zástupce i střet různých zájmů více nezletilých dětí mezi sebou (srov. § 37odst. 2 ZOR, zastupování nezletilého dítěte, opatrovnictví).⁵ Současně zavazuje smluvní strany Úmluvy brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně odpovědných. Toto ustanovení má významné postavení z pohledu výkladu právních norem, kdy všechny činnosti, týkající se dítěte, mají brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy. Úmluva o právech dítěte dále výslovně uvádí, že zájem dítěte musí mít přednost při jakékoliv činnosti týkající se dětí.

Pojem "**ohrožené dítě**" odvozuje svůj význam od anglosaského "*child at risk*". V posledních letech - zejména díky terminologii Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji z roku 1990 - bývá nahrazován pojmem "*děti ve zvlášť obtížných situacích*". V paragrafu 22 zmíněné deklarace jsou pak k tomuto pojmu výslovně vztaženy "sirotci, děti ulice, děti uprchlíků, přesídlenci, oběti válek a přírodních i lidmi způsobených katastrof, děti migrujících dělníků nebo děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, pracující děti, děti a mladí lidé uvězněni v pasti prostituce, pohlavního zneužívání a jiných forem vykořisťování, invalidní děti, adolescentní provinilci, oběti apartheidu a cizí okupace". V paragrafu 24 je zmíněno ohrožení drogovou závislostí, a to dokonce již v prenatálním stadiu. Jsou zde zmíněna nejen narkotika a psychotropní látky, ale i závislost na tabáku a alkoholu. Těmto na první pohled různorodým dlouhodobě ohrožujícím situacím je společné především to, že se týkají "*životního stylu*" jedinců, rodin, sociálních skupin a jejich prostřednictvím také dětí. Dalším důležitým společným znakem je, že děti si tyto situace nevolí svobodně, ale jsou do nich - většinou nedobrovolně - vrženy a není, až na výjimky, v jejich silách se z těchto podmínek vymanit. Obdobný význam někdy mívají i pojmy "děti v nouzi" a "děti se zvláštními (speciálními) potřebami".

Znevýhodněné dítě je pak takové dítě, jehož životní podmínky neumožňují – v porovnání s jeho zdravými vrstevníky - jeho úplný zdravý a zdárný vývoj.

Poněkud odlišnou historii má dnes běžný deskriptivní pojem syndrom CAN

⁵ Právníký slovník (3. podstatně rozšířené vydání, Prof. JUDr. Dušan Hendrych a kolektiv)

(Child Abuse and Neglect) - syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, který představuje jednu z hlavních kategorií ohrožených dětí. Přestože týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte je zřejmě staré jako lidstvo samo, teprve v padesátých letech 20.století se začali lékaři zabývat cíleně touto problematikou a nazvali ji souhrnně jako neúrazová poranění. V roce 1962 popsal Kempe tzv. syndrom bitého dítěte (battered child syndrom). V následujících letech se začal stále více používat a prosazovat již zmíněný pojem syndrom CAN. Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte: jde tedy o jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti, a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte. Tělesné týrání: jde o tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění, popřípadě nezabránění utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.

Sexuální zneužívání: jde o nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá.

U pojmu "ohrožené a znevýhodněné děti", což je pojem širšího významu, máme na mysli děti, jejichž životy či zdraví jsou nějakým způsobem ohroženy. Zde bych však chtěla připomenout určitý terminologický posun, k němuž v případě vymezení pojmu "zdraví" došlo. Dnes již půl století stará a běžně používaná definice zdraví WHO říká, že "zdraví není jen absencí nemoci, ale je to komplexní stav tělesné, duševní a sociální pohody". Později, ve výzvě WHO "Zdraví pro všechny do roku 2000", se objevuje definice nová, která -jak se zdá- starší vymezení nenahrazuje, ale spíše doplňuje: zdraví je "schopnost vést sociálně a ekonomicky produktivní život", přičemž tento doplněk se vztahuje spíše na období dospělosti než na dobu dětství.

Dalším ne méně důležitým pojmem je pojem „**Práva dítěte**“. Tím rozumíme veškerá práva formulovaná v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989, přičemž při jejich chápání a výkladu vycházíme z původní anglické verze a tudíž opět z principu „nejlepšího zájmu dítěte“, který je v českém překladu výrazně oslaben a z principu, formulovaného zcela jednoznačně v preambuli Úmluvy: „v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře

štěstí, lásky a porozumění“. Úmluva o právech dítěte je jedním ze specializovaných instrumentů pro mezinárodní ochranu lidských práv, přijatých v rámci OSN v r. 1989. Dítě, jako každý jiný člověk, má stejné práva jako každý jiný. Práva dítěte jsou platné do osmnácti let, kdy dítě přestává být dítětem. V této úmluvě se vyskytují dva hlavní body, a to práva dítěte a povinnosti státu.

Mezi **základní práva dítěte** patří například právo na život, právo na jméno, právo na zajištění ochrany a pomoci poskytované státem, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí, duševně nebo tělesně postižené děti mají právo prožít plný a řádný život, právo na ochranu zdraví a využívání zdravotnických zařízení, právo na ochranu před násilím, ponižováním a vykořisťováním a další.

Mezi **povinnosti státu** vzhledem k dítěti patří například to, že stát musí přijmout opatření ke snížení dětské úmrtnosti, k zajištění podpory středního vzdělání, které je buďto bezplatné, nebo je dítěti v případě nutnosti poskytnuta finanční pomoc, k ochraně dětí před mučením, zbavením svobody, k podpoře reintegrace dětí, se kterými bylo nelidsky zacházeno, k zajištění odpovídající péče matce před porodem a mnoho dalších. Porušování těchto práv je samozřejmě trestné a je velice přísně trestáno

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je správní úřad v České republice, který byl zřízen v roce 1999 zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Úřad je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí a sídlí v Brně. Úřad tak navázal na historii svých právních předchůdců, kteří v Brně působili od roku 1930. Úřad je ústředním orgánem dle řady mezinárodních smluv v oblasti vymáhání výživného, tzv. mezinárodních únosů dětí a mezinárodních osvojení. Činnost Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí vymezuje především § 35 zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. Hlavní náplní jeho činnosti je zprostředkování náhradní rodinné péče na mezistátní úrovni, dávání souhlasu k osvojení dítěte do zahraničí, zajišťování sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k cizině, či vymáhání výživného na základě mezinárodních smluv nebo jinak zajištěné vzájemnosti. Ředitelem úřadu je od března 2009 JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D.⁶

3.3. Nejlepší zájem (blaho) nezletilého ve světle českých zákonů

Poprvé se pojem blaho dítěte ve smyslu nejlepší zájem dítěte objevilo v právním řádu ČR přijetím Úmluvy o právech dítěte. O blahu dítěte hovořil § 41 zákona o rodině,

⁶ Srov. Právník slovník (3. podstatně rozšířené vydání 2009, Prof. JUDr. Dušan Hendrych a kolektiv, CHBeck)

který však byl později spolu s dalšími ustanoveními zrušen. Setkáváme se také s negativním vymezením nejlepšího zájmu dítěte např. při rozvodových nebo porozvodových problémech rodičů, v případech, kdy dítě bezdůvodně ztrácí přímý kontakt s jedním z rodičů a také jistoty, které předtím v rodině mělo nebo v řízeních o výživném, kdy např. v žalobách o snížení výživného, soudy v odůvodnění zamítnutí žalob správně uvádějí, že toto není v nejlepším zájmu dítěte. Zákon o rodině na mnoha místech užívá termín zájem či prospěch nebo blaho dítěte. Prioritní hledisko má zajišťovat sociálně právní ochrana dětí.⁷ Tato ochrana je chápána jako jedno z nejdůležitějších hledisek rodinného práva. Autoři rozlišují zájem a blaho v tom smyslu, že blaho je obecnější kategorií. Má být garantem úpravy fyzického a sociálního prostředí, které má být ve vztahu k dítěti kladné a přátelské. Zájem je charakterizován jako kategorie sociálně psychologická. Základním principem sociálně-právní ochrany dětí je povinnost všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo i jiných subjektů, které se problematikou dětí zabývají nebo řeší jejich problémy, zájem dítěte a jeho blaho s tím, že zájem dítěte nelze nikdy podřazovat zájmům jiným, např. zájmům rodičů, zájmům rodiny, nebo zájmům jiných osob, zájmu státu apod.⁸

Vymezení zájmu nezletilého v Úmluvě o právech dítěte a její aplikace: Česká republika se přijetím Úmluvy o právech dítěte zavázala k tomu, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Dle Úmluvy jakýkoli orgán, fyzická či právnická osoba, musí při svém rozhodování upřednostnit zájem dítěte. Avšak zejména státní orgány to systematicky nedělají. Občas sice na podnět Výboru pro práva dítěte nebo pod tlakem ze zahraničí přijmou některá dílčí zlepšení, ale aby orgány zohledňovaly při rozhodování např. o reformách, co je opravdu pro děti nejlepší, to se často neděje. Hlavní problém je v tom, že u nás není plnění Úmluvy ošetřeno systémově. Ani Úmluva o právech dítěte „nejlepší zájem dítěte“ nedefinuje. Ukládá smluvním státům zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho a současně zavazuje smluvní strany brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně právně odpovědných. Příčin chyb a omylů v praxi při aplikaci Úmluvy je mnoho. Tkví např. také v přístupu sociálních pracovníků, soudů, soudních znalců a v záporných vlivech tzv. neutrálních

⁷ srov. M. Hrušáková 2011, M.Hrušáková a spol.2001).

⁸ srov.: Novotná, Burdová, 2007

prostředí pro dítě, do kterých jsou nezletilí mnohdy násilně umisťováni⁹. Chybí legislativní zajištění dětských práv. Hlavní zásada Úmluvy není dosud promítnuta do žádného z českých zákonů. Názory odborníků je možno shrnout do několika základních bodů. Zejména státní správa svá rozhodování s nikým nekoordinuje, takže stát nemá zpětnou vazbu. Chybí zákon o dětech a mládeži. Úmluva s jeho zřízením počítá. Do ústavní výchovy je umisťován nadměrně vysoký počet dětí, často zbytečně a neuváženě, mnohdy pouze proto, že se rodiče nemohou dohodnout na výchovném prostředí, což je alarmující a dítě poškozující. Procesní praxe některých českých soudů svědčí o necitlivém rozhodování ve věcech nezletilých a o různém, často si odporujícím výkladu termínu „nejlepší zájem dítěte“. Tím, že není definován nejlepší zájem dítěte a nejsou stanoveny konkrétní postupy, sociální pracovníci a soudní znalci nemají k dispozici konkrétní pokyny a subjektivně se rozhodují. Vzniká celá řada otázek, kdy ve skutečnosti není brán ohled na nejlepší zájem dítěte. Chybná rozhodnutí typu nařízení styku s násilným rodičem, pokud bylo dítě svědkem násilí na druhém rodiči nebo umístění dítěte do ústavní či náhradní péče nebo umístění dítěte do tzv. neutrálního prostředí, vždy poškozují dítě a nic kladného mu do budoucna nepřináší. Nejvíce chyb a nedostatků je zapříčiněno tím, že sociální pracovníci nemají většinou vysokoškolské vzdělání nebo příslušnou aprobaci a také nejsou řádně speciálně vzděláváni, aby se dokázali orientovat v krizových situacích rodin kdy dítě je ohroženo a dokázali tyto situace zvládnout. Nález Ústavního soudu ČR z 13. 7. 2011 hovoří o nejlepším zájmu nezletilého a porušování Úmluvy zcela jasně. V zájmu nezletilého není vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí, když dítě se svým odnětím nesouhlasí a je chráněným zájmem nezletilého nebyt odloučen proti své vůli od svého rodiče a rovněž tak je ústavním právem nezletilého dítěte respektování jeho přání.¹⁰

⁹ (srov.: VODIČKOVÁ, Marie: ,2011, *Násilí na dětech z moci úřední*. MF Dnes 18. 7. 2011, s .A10.

¹⁰ ÚSTAVNÍ SOUD ČR, *Nález ze dne 13.7.2011.III.ÚS 3363/10*

3.4. Okolnosti poskytování sociálně – právní ochrany dětí

Kterým dětem se sociálně-právní ochrana poskytuje?

Kdo zajišťuje poskytování sociálně-právní ochrany dětí?

3.4.1. Děti, kterým se sociálně-právní ochrana poskytuje

Sociálně-právní ochrana náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které se nacházejí na území České republiky. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu, v jakém se sociálně právní ochrana poskytuje. Podle § 2 odst. 2 zákona o SPO ve znění pozdějších předpisů náleží sociálně-právní ochrana dítěti, které: a)má na území ČR trvalý pobyt, podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, b)má povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů, c)podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR (tzn. o udělení azylu nebo doplňkové ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o azylu“), d)je oprávněno na území ČR trvale pobývat, nebo e)pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které již pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů. To odpovídá čl. 2 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého se smluvní státy zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená v této Úmluvě každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Vedle dítěte s trvalým pobytem je to i dítě s přechodným pobytem, které bude na území České republiky pobývat ode dne hlášení alespoň po dobu 90 dnů, ale i dítě, které podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany ve smyslu zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, a také dítě, které je oprávněno na území České republiky trvale pobývat ve smyslu § 87 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tímto ustanovením se řeší situace dětí cizinců, svěřených do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, za předpokladu, že alespoň jedna fyzická osoba, již je dítě svěřeno, je přihlášena k trvalému pobytu na území České republiky, nebo se na území České republiky nachází

ústav, ve kterém je dítě umístěno. Vedle těchto forem pobytu je to i pobyt na základě uděleného oprávnění k pobytu na základě dočasné ochrany nebo již jen uplatnění žádosti o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky.

Zákon o SPO v § 2 odst. 3 ukládá povinnost poskytovat sociálně právní ochranu i dětem, které výše uvedené podmínky nesplňují, s tím rozdílem, že sociálně právní ochrana se poskytne jen v nezbytném rozsahu, vymezeném přímo v § 37 zákona o SPO, ve znění pozdějších předpisů. Poskytnutí sociálně právní ochrany v tomto ustanovení je uloženo obecnímu úřadu i obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (městskému úřadu, v Praze úřadu příslušné městské části) a spočívá v přijetí opatření k ochraně života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nejnútnejším rozsahu včetně zdravotní péče.

Pro poskytnutí sociálně-právní ochrany je důležitá situace, v jaké se dítě nachází, kdy důvod poskytnutí spočívá v řešení věcného problému.

Zákon o SPO tak vymezuje z věcného hlediska okruh dětí, na které se sociálně právní ochrana vztahuje, ale pouze příkladmo (§ 6), a to zejména proto, že je mnoho situací, do kterých se děti s rodiči dostávají a které nelze taxativním způsobem v zákoně vyjádřit. Sociálně-právní ochrana se tedy vztahuje v ČR především na děti, u nichž je důvodný předpoklad, že ochranu budou potřebovat nejvíce. Jedná se o děti v následujících životních situacích: rodiče dětí zemřeli; neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti; nebo nevykonávají nebo zneužívají svá rodičovská práva; děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodičům, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy; děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití; děti opakovaně se dopouštějí útěků od rodičů nebo od jiných osob odpovědných za výchovu dítěte; děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu; děti, které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá

déle než 6 měsíců; děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte; popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami, děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu; děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití, to vše za předpokladu, že tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Zákon o SPO tedy k poskytnutí sociálně-právní ochrany nepředpokládá jednorázovou událost či krátkodobé působení, ale naopak předpokládá, že tyto skutečnosti trvají takovou dobu, že je třeba situaci vhodným způsobem řešit. Pokud by se jednalo o jednorázovou záležitost, musela by být takové intenzity, že by mohla nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte.¹¹

3.4.2. Kdo zajišťuje poskytování sociálně-právní ochrany dětí

Další otázkou, na kterou je třeba odpovědět, je, kdo sociálně-právní ochranu dětem poskytuje či jinak zajišťuje její výkon. K tomu je třeba říci, že ve smyslu hlavních principů jsou obecnými orgány určenými k ochraně dětí soudy a k poskytování sociálně právní ochrany pak specializované orgány. Ty určuje zákon o SPO v § 4 odst. 1 a současně dále vymezuje i jejich působnost.

V praxi se můžeme setkat s výrazem OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) a nejčastěji je myšleno příslušné oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností, méně často příslušné oddělení sociálně-právní ochrany dětí krajského úřadu.

Sociálně-právní ochranu dětí dále také podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Tyto subjekty však plní pouze přesně stanovené kompetence, některé činnosti jsou jim zakázány. Výkon péče o ohrožené děti je tak

¹¹ Srov. Krausová L., Novotná V. Sociálně právní ochrana dětí. Praha: ASPI, a.s., 2006, s.19-29

zajišťován kombinací aktivit státní správy a samosprávy, která působí jednak samostatně, jednak v přenesené působnosti. Pro náhradní rodinnou péči jsou nejdůležitější kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností a krajského úřadu, které oba tyto subjekty vykonávají v přenesené působnosti.

Jak vyplývá z výše uvedeného textu, povinnosti hájit zájmy dítěte jsou uloženy mnoha subjektům. Ochránci dětí jsou všichni, kdo se s ohroženým dítětem setkají. Každý má povinnost dítěti pomoci a jeho situaci řešit přímo (např. nalezne-li dítě v nouzi, má povinnost poskytnout mu pomoc), nebo nepřímo (např. je mu znám případ týrání nebo zanedbávání dítěte, má povinnost tuto situaci hlásit).

Nejvíce kompetencí v sociálně-právní ochraně dětí je svěřeno soudům a z orgánů sociálně-právní ochrany dětí je svěřeno nejvíce kompetencí obecním úřadům obcí s rozšířenou působností. Pro ochranu dítěte jsou však velmi důležité kompetence svěřeny i obecnímu úřadu, a to jak tomu, ve kterém má dítě trvalý pobyt, tak tomu, ve kterém se dítě nachází v okamžiku nouze. Své zvláštní kompetence v ochraně práv dítěte má policie, zdravotnické zařízení, škola. Náš současný systém péče o ohrožené děti je oproti jiným zemím stále velmi složitý a nepřehledný. Osudy ohrožených dětí řeší přímo pět ministerstev a nejméně další dva rezorty mají pro ohrožené děti velký význam. Každý rezort má na starost jiné instituce, typy a formy péče. Koordinace aktivit všech těchto rezortů a subjektů pod těmito rezorty působícími téměř neexistuje. V současnosti jsou stále spíše prohlubovány a zdokonalovány rezortní aktivity a mezirezortní spolupráce, a byť je posílena existencí Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, stále není dostatečně efektivní.¹²

3.5. Kompetence subjektů poskytujících sociálně-právní ochranu dětí

3.5.1. Ústřední orgány státní správy

Z hlediska kompetencí **ústředních orgánů** státní správy jde zejména o výkon následující agendy spadající nebo určitým způsobem související s problematikou péče o ohrožené děti:

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) má největší podíl na činnostech

¹² Srov. Krausová L., Novotná V. Sociálně právní ochrana dětí. Praha: ASPI, a.s., 2006, s.31- 32

spadajících do problematiky péče o ohrožené děti, je ústředním orgánem státní správy pro péči o rodinu a děti. V rámci sociálně-právní ochrany dětí vykonává MPSV zejména legislativní, metodickou a kontrolní činnost, včetně přezkumu pravomocných rozhodnutí krajských úřadů v odvolacím a přezkumném řízení. V oblasti péče o rodinu a děti spolupracuje MPSV na mezinárodní úrovni, provádí monitoring v oblasti práv dítěte a koordinaci implementace Úmluvy o právech dítěte.

Přímo v oblasti náhradní rodinné péče vede MPSV celorepublikovou evidenci dětí, pro které je vhodné zprostředkování náhradní rodinné péče a žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. V rámci této agendy MPSV provádí správní řízení, rozhoduje o zařazení nebo vyřazení žadatelů z evidence, zprostředkovává náhradní rodinnou péči, provádí odborné posuzování dětí a žadatelů, vede spisovou dokumentaci, zřizuje a koordinuje poradní sbor pro zprostředkování náhradní rodinné péče při ministerstvu práce a sociálních věcí. V oblasti náhradní rodinné péče vykonává MPSV konzultační, metodickou a kontrolní činnost, provádí statistické sledování, zpracovává statistiky a prognózy. Ministerstvo, tak pečuje o náležitou právní úpravu v této oblasti a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic (§ 92 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích), vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, zajišťuje agendu zprostředkování náhradní rodinné péče a vede celostátní evidenci fyzických a právnických osob pověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

Ministerstvo spravedlnosti

V kompetenci Ministerstva spravedlnosti je agenda rodinné legislativy, související agenda procesních předpisů a agenda zákonné úpravy trestněprávní ochrany dětí a mládeže, probační a mediační služby, věznic pro mladistvé. Ministerstvo spravedlnosti je ústředním orgánem státní správy pro soudy a státní zastupitelství.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Do kompetence Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) spadá agenda dětských domovů, dětských domovů se školou, diagnostických ústavů a výchovných ústavů. MŠMT připravuje právní normy a metodické materiály k ústavní péči, spolupracuje na řešení problematiky útěků dětí ze školských zařízení ústavní a ochranné výchovy. Provádí metodiku a proškolení k problematice ústavní a ochranné výchovy. MŠMT zajišťuje preventivní péči před nařízením ústavní výchovy v rámci

středisek výchovné péče, sleduje spolupráci s rodinami dětí umístěných v zařízeních a se zařízeními, pravidelně kontroluje dodržování práv dětí umístěných v zařízeních, pomáhá dětem v zařízeních před jejich propuštěním, připravuje děti v zařízeních na vstup do života, ve spolupráci se zařízeními zajišťuje ubytování dětem opouštějícím zařízení, zaměstnání, spolupracuje se zařízeními při vyhledávání dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči, provádí mezirezortní koordinaci v oblasti primární prevence, zajišťuje systém péče a vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami atp.

Ministerstvo zdravotnictví

Pod rezort Ministerstva zdravotnictví (MZ) spadají zařízení léčebně preventivní péče – kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let věku. Dále se jedná zejména o praktické lékařství pro děti a dorost a sociální pediatrii. Do kompetence MZ dále patří prevence násilí na dětech, předcházení rizikovému chování mladistvých, užívání návykových látek u dětí a mládeže, prevence kriminality dětí a mladistvých, zdravé a bezpečné životní prostředí pro děti, odstranění nejhorších forem dětské práce, podpora rodin se zdravotně postiženými dětmi apod.

Ministerstvo vnitra

Činnost Ministerstva vnitra je významná z hlediska personálního zajištění sociálně-právní ochrany dětí – výkon sociálně-právní ochrany dětí je zajištěn v přenesené působnosti obecními a krajskými úřady, jejichž zaměstnanci jsou součástí veřejné správy České republiky.

Rezort vnitra se v rámci své působnosti zaměřuje na problematiku odhalování, vyšetřování a objasňování trestné činnosti dětí a páchané na dětech, na koncepční a metodickou činnost v oblasti prevence trestné činnosti dětí a páchané na dětech, na vytváření informačního systému včasné intervence, informačních systémů v oblasti prevence kriminality a problematiku dětí-cizinců bez doprovodu.

3.5.2 Orgány sociálně – právní ochrany dětí:

Dále sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou dle zákona o SPO: • **obecní úřady,**

• **obecní úřady obcí s rozšířenou působností,** (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí),

- **krajské úřady**, (v Praze Magistrát hl. města Prahy)

Ministerstvo práce a sociálních věcí,

- **Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí** (poskytuje sociálně-právní ochranu dětí ve vztahu k cizině)

3.5.3. Kompetence jednotlivých orgánů ochrany dětí dle zákona o SPO

Kompetence obecního úřadu v přenesené působnosti.

Obecní úřad v přenesené působnosti **je povinen** (§ 10 odst. 1 zákona o SPO):- vyhledávat děti uvedené v § 6 odst. 1 zákona o SPO;-působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti; -projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte; -projednat s dítětem nedostatky v jeho chování;- sledovat, zda je na základě kontrolních oprávnění zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující;-poskytovat nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů;-oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1 zákona o SPO.

Rozhoduje (§ 13 odst. 1 zákona o SPO) o opatřeních podle § 43 zákona o rodině (napomenutí, dohled, omezení), pokud tak neučinil soud, opis rozhodnutí zasílá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. **Sleduje** (§ 13 odst. 2 zákona o SPO)

-zda jsou dodržována opatření, o nichž rozhodl; zda jsou dodržována opatření učiněná soudem, jestliže jej soud o to požádá.

Podává podněty soudu (§ 14 odst. 3 zákona o SPO)-k opatřením týkajícím se výchovy dětí, o podání podnětu soudu neprodleně uvědomí obecní úřad obce s rozšířenou působností. **Je povinen zajistit dítěti** (§ 15 odst. 1 zákona o SPO), které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku, zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich pobytu ve zdravotnickém zařízení, neodkladnou péči, při zajištění této péče zpravidla dá přednost příbuznému dítěti, o uvedeném opatření neprodleně uvědomí obecní úřad obce s rozšířenou působností. Při péči o děti uvedené v § 6 odst. 1 zaměřuje pozornost (§ 32 odst. 1 zákona o SPO) na využívání volného času těchto dětí; na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky nebo páchajícími trestnou činností; na děti s projevy nesnášenlivosti a násilí; na děti z rodin s nízkou sociální úrovní;

Dále: zabraňuje pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí; nabízí dětem programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem; spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

Je povinen učinit opatření (§ 37 odst. 1 zákona o SPO) k ochraně života a zdraví a zajistit uspokojování základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotní péče dítěti-cizinci uvedenému v § 2 odst. 3 zákona;-o opatřeních uvědomí neprodleně obecní úřad obce s rozšířenou působností. **Vede spisovou dokumentaci** (§ 54–57 zákona o SPO, Instrukce MPSV č. j. 21-12242/2000 ze dne 15. 3. 2000).

Kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností v přenesené působnosti. Obecní úřad obce s rozšířenou působností: **-Plní kompetence obecního úřadu pro svoje území. Je povinen zajišťovat preventivní činnost** (§ 10 odst. 3 zákona o SPO). Sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku; činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti. **-Je povinen zajišťovat poradenskou činnost** (§ 11 odst. 1, 12 zákona o SPO), pomáhat rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě; poskytovat nebo zprostředkovávat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené; pořádat v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu; -poskytovat osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy; může uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče: takovou pomoc dítěti nezajistili, ačkoliv takovou pomoc nezbytně potřebuje a pokud nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte; je povinen po umístění dítěte do zařízení poskytnout rodičům pomoc spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny. **Činí opatření na ochranu dětí** (§ 14, 16, 17 zákona o SPO) podává návrhy soudu: na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevuji zájem o své dítě; na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu; na nařízení ústavní výchovy; na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy; na svěřením dítěte do péče

zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení; na vydání předběžného opatření u dítěte, jež se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy či narušeny; vykonává funkci opatrovníka a poručníka; činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení v době, kdy není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se neujme své funkce. **Při svěřování dítěte do výchovy jiných osob než rodičů** (§ 19, 21 zákona o SPO) rozhoduje o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů; rozhoduje o svěřeni dítěte do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo se souhlasem rodičů; přijímá písemný souhlas rodiče k osvojení dítěte; sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do péče jiných osob než rodičů; vyhledává děti vhodné k osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče, vede jejich spisovou dokumentaci a kopii zasílá krajskému úřadu; vyhledává fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny, vede jejich spisovou dokumentaci a kopii zasílá krajskému úřadu; sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do péče jiných fyzických osob než rodičů. **Ve věcech výkonu ústavní a ochranné výchovy u dětí** (§ 28–30, 12 zákona o SPO) po právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy sjedná dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy, přitom vyzve rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o předání dítěte ve stanoveném termínu do zařízení, popřípadě s jejich souhlasem může zabezpečit sám umístění dítěte; nepodrobí-li se rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte rozhodnutí soudu, podá soudu návrh na výkon rozhodnutí; pravidelně navštěvuje dítě a jeho rodiče, a to nejméně jednou za 3 měsíce; sleduje dodržování práv dítěte v zařízení, a to zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči; poskytuje rodiči pomoc spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny; může povolit dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, pobyt u rodičů nebo jiných fyzických osob, při vydávání písemného souhlasu s pobytem dítěte mimo ústav přihlíží zejména k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž bude dítě pobývat, při pobytu dítěte u jiných fyzických osob než rodičů, prarodičů nebo sourozenců posoudí jejich bezúhonnost. **Při péči o děti**

vyžadující zvýšenou pozornost (§ 32–34 zákona o SPO) působí proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí, zvláště pachatelům trestné činnosti; upozorňuje krajské úřady na potřebu pomáhat dětem, zejména propuštěným z ústavní, ochranné výchovy nebo výkonu trestu, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání; spolupracuje s úřady práce; usměrňuje péči o tyto děti podle programů péče o problémové skupiny dětí zpracovaných státními orgány, obcemi, pověřenými osobami; pomáhá dětem překonat problémy, které mohou vést k negativním projevům v jejich chování. **Je povinen v rámci sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině** (§ 35a, 36 odst. 2 zákona o SPO) vydat zákonnému zástupci dítěte potvrzení pro uplatňování nároku na výživné vůči povinné osobě žijící v cizině; podílet se na zajišťování návratu dětí z ciziny bez doprovodu tak, že učiní opatření potřebná pro převzetí dítěte a současně sdělit zastupitelskému úřadu, kým bude dítě na území České republiky při návratu převzato, může též dohodnout, že dítě bude převzato v cizině. **Je povinen v rámci sociálně-právní ochrany ve zvláštních případech** (§ 37 zákona o SPO) činit po nahlášení OÚ o existenci dítěte-cizince bez jakékoliv péče či ohroženého na životě další nezbytná opatření směřující k jeho ochraně a neprodleně uvědomit zastupitelský úřad státu, jehož je dítě občanem; Nezbytnými opatřeními, která činí, jsou: podání návrhu na nařízení předběžného opatření; podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte; podání návrhu na ústavní výchovu dítěte; zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.

Dalším orgánem SPO je **Krajský úřad**. Do kompetence krajských úřadů patří následující činnosti: Jednak je **povinen** zajišťovat: přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu; osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy. Dále **může** zajišťovat: přípravu a poradenskou pomoc také v případech poručenství, jestliže poručník o dítě osobně pečuje, nebo v případech svěřením dítěte do výchovy podle § 45 zákona o rodině. Dále je **povinen** alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje,

konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost. **Podává soudu vyjádření** v řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče nebo o osvojení dítěte, jestliže zprostředkoval svěřeni dítěte do pěstounské péče nebo osvojení dítěte. **Zajišťuje zprostředkování** osvojení a svěřeni dítěte do pěstounské péče v České republice. **Vede** pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče **evidenci** dětí, pro které je vhodné osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče (dále jen „evidence dětí“). **Vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci žadatelů** vhodných stát se osvojitelem nebo pěstouny (dále jen „evidence žadatelů“). Vyhledává pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče pro děti vedené v evidenci tohoto krajského úřadu žadatele z evidence žadatelů vedené tímto krajským úřadem a z evidence žadatelů vedené ministerstvem. Krajský úřad při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče přihlíží k doporučení poradního sboru. Zjistí-li krajský úřad, že v evidenci žadatelů, kterou vede, nebo v evidenci žadatelů, kterou vede ministerstvo práce a sociálních věcí, je zařazen žadatel vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, oznámí písemně tuto skutečnost neprodleně: a) žadateli; b) zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče, podala-li žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče; c) ministerstvu, jde-li o žadatele vedeného v evidenci žadatelů ministerstva; d) Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jde-li o žadatele, který je i v evidenci vedené tímto úřadem; e) obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Krajský úřad může dávat ministerstvu podněty ke zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče i v případech, kdy jde o děti, které jsou v evidenci dětí vedené ministerstvem. Ministerstvo je povinno se těmito podněty zabývat. Obdobné oprávnění má krajský úřad ve vztahu k Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Krajský úřad je tedy dalším orgánem sociálně-právní ochrany dětí působícím na poli preventivním a poradenském při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Do působnosti **krajských úřadů** vedle kontrolní a metodické činnosti tak patří téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickými a právníckými osobami a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou

působností plní krajské úřady funkci nadřízeného kontrolního orgánu a funkci odvolacího orgánu příslušného pro přezkum rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení.

Dále stručně uvedu **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně** (dále jen „Úřad“), který je správním úřadem s celostátní působností, jemuž přísluší **řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině**. Úřad byl zřízen zákonem o SPO a je podřízen ministerstvu (§ 3). Agenda sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k cizině. Role Úřadu jako ústředního orgánu tak spočívá v zastupování České republiky navenek v rámci mezinárodních úmluv. Specifická činnost Úřadu zahrnuje vymáhání výživného do a z ciziny, zajišťování aktivit spojených s mezinárodním osvojením a občanskoprávními aspekty mezinárodních únosů dětí. Agenda Úřadu je úzce propojena s činností Ministerstva práce a sociálních věcí a dalších orgánů sociálně-právní ochrany dětí: v oblasti mezinárodního osvojení jsou Úřadu postupovány Ministerstvem práce a sociálních věcí spisy dětí a žadatelů vhodných pro mezinárodní zprostředkování osvojení, v rámci mezinárodních únosů dětí je opatrovníkem dítěte v některých případech ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Další subjekty zajišťující výkon sociálně-právní ochrany dětí

Od orgánů sociálně-právní ochrany dětí je třeba odlišovat další subjekty, které sociálně-právní ochranu dětí rovněž poskytují.

Jedná se o: **a) obce v samostatné působnosti**

b) kraje v samostatné působnosti (rovněž vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí),

c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,

d) tzv. osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (fyzické a právnické osoby). (§ 4 odst. 2 zákona o SPO)

V případě těchto subjektů hovoříme o tzv. výkonu sociálně-právní ochrany dětí jinými subjekty. Ad a) Obecní úřad-vytváří předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí (§ 10 odst. 2 zákona o SPO); -může zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany (§ 39 zákona o SPO). Protože především obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních

podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí.

Ad c) **Komise pro sociálně právní ochranu dětí** (dále také jen „komise“), která je zřizována starostou obce s rozšířenou působností jako **zvláštní orgán obce** podle § 106 zákona 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, a **podle § 38 zákona o SPO**. Je určena pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. **Úkolem komise** podle zákona o SPO je například: koordinovat výkon sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, vydávat pověření ke zřizování výchovně rekreačních táborů a rovněž rozhoduje o jeho odnětí, navrhopvat a posuzovat předložené sociálně preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí a zajišťuje projednání jednotlivých případů v komisi za účelem navrzení opatření k účinné pomoci dítěti a rodině, doporučuje provést opatření, která by měla být uskutečněna v oblasti ochrany dětí před sociálně patologickými jevy, a připravuje programy péče o problémové skupiny dětí, na žádost tajemníka obecního úřadu posuzuje jednotlivé případy provádění sociálně-právní ochrany dětí a vydává k nim stanoviska.

Komisi pro sociálně-právní ochranu dětí zřizuje starosta obce s rozšířenou působností. Členy komise by měli být především sociální pracovníci, pedagogičtí pracovníci, psychologové, zdravotničtí pracovníci, policisté, zástupci pověřených osob, občanských sdružení a církví, ale i soudci, státní zástupci a další osoby, které mohou svojí účastí přispět k rozvoji sociálně-právní ochrany dětí v daném regionu.

Ad d) **Osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí**

Zákon o SPO tedy dává možnost, aby i **nestátní subjekty** (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) **na základě pověření** vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl. m. Prahy **plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí**, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. V případě, že právnická nebo fyzická osoba žádá jen o pověření k provozování letního rekreačně výchovného tábora, uděluje toto pověření výše uvedená komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Jde o právnické či fyzické osoby, které sociálně-právní ochranu dětí vykonávají na základě pověření vydaného krajským úřadem (případně komisí pro sociálně-právní

ochranu dětí, jde-li o pověření ke zřizování výchovně rekreačních táborů). Zákonným způsobem vydané pověření je tedy nezbytným předpokladem pro jakoukoliv činnost těchto osob v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Pověřené osoby mohou v rámci sociálně-právní ochrany dětí vykonávat činnosti, které jsou uvedeny v ustanovení § 48 zákona o SPO. Výčet činností uvedených v tomto ustanovení je taxativní, a to znamená, že pověřené osoby mohou vykonávat pouze činnosti uvedené v zákoně. Pověřené osoby mohou především vyhledávat děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje, mohou se věnovat poradenské činnosti a též vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a na předcházení jejich vzniku. Pověřené osoby mají dále možnost působit při realizaci pěstounské péče a osvojení. Mohou převzít zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak zajišťuje krajský úřad. Vyhledávají fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamují je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Rovněž vyhledávají děti vhodné k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče a oznamují je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Dále poskytují fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny nebo již osvojitelům a pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče. Taktéž navrhují obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností fyzické osoby vhodné stát se pěstouny v zařízení pro výkon pěstounské péče. Pověřené osoby jsou však oprávněné pouze vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a děti vhodné k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče, nemohou završit proces zprostředkování osvojení či pěstounskou péčí tím, že vyberou určitou osobu vhodnou stát se osvojitelem či pěstounem určitého dítěte. Pověřené osoby nejsou oprávněny vyhledat děti vhodné k osvojení či ke svěřeni do pěstounské péče a zároveň pro ně nalézt vhodné osvojitele nebo pěstouny. Toto zprostředkování je oprávněn provádět pouze krajský úřad a Ministerstvo práce a sociálních věcí na základě žádosti žadatele o zprostředkování osvojení či pěstounské péče, kterou podá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

Pověřené osoby mohou výrazně přispět k ochraně dětí zřízením zařízení sociálně-právní ochrany dětí. Pověřené osoby, ale i obce a kraje mohou zřídit: zařízení odborného poradenství pro péči o děti (např. občanské poradny, informační centra pro děti a mládež), zařízení sociálně výchovné činnosti (např. centra volného času pro děti,

nízkoprahové kluby pro děti a mládež), zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. krizová centra), výchovně rekreační tábory pro děti (výchovné působení na děti směřující k odstranění a potlačení poruch chování a k získání potřebných společenských a hygienických návyků), zařízení pro výkon pěstounské péče (zřizovatel vybaví zařízení jako byt pro rodinu s velkým počtem dětí).

Aby mohla pověřená osoba poskytovat sociálně-právní ochranu dětí, je mnohdy zapotřebí seznámit jí s údaji potřebnými pro zajištění této činnosti. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může poskytovat pověřené osobě údaje potřebné pro zajištění její činnosti. Povinností orgánu sociálně-právní ochrany dětí je však třeba zvážit rozsah poskytnutých informací, neboť jejich poskytnutí je příkladem prolomení povinné mlčenlivosti zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Zákon o SPO nově upravuje odbornou způsobilost pro účely poskytování sociálně-právní ochrany dětí pověřenými osobami a povinnosti uložené pověřeným osobám.

4 Význam zákona o sociálně právní ochraně dětí – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o SPO“

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí a jak ji zákon o SPO konkrétně vyjadřuje jsem už zmínila v předchozích kapitolách. Definice zákona o SPO, v sobě zahrnuje sociálně právní ochranu v širokém slova smyslu, což je vyjádřeno slovy, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte. V zákoně o SPO jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou obsažena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou např.: zákon o rodině, občanský soudní řád, trestní zákon, trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů, právní předpisy o sociálním zabezpečení, zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů, a další. Z výše popsaných základních právních dokumentů lze odvodit **hlavní**

principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí. Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Sociálně-právní ochrana se **poskytuje všem dětem** bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Sociálně-právní ochrana se poskytuje **bezplatně**. Sociálně-právní ochrana se poskytuje **všem nezletilým dětem mladším 18 let**, pokud zletilosti nenabývaly dříve. **Stát je odpovědný za ochranu dětí** před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Nutno však zdůraznit, že stát **nenahrazuje** plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy. Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené zákonem o SPO, tj. Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské a obecní úřady a ve vztahu k zahraničí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Sociálně-právní ochranu dětí zabezpečují též kraje a obce v samostatné působnosti a fyzické a právnické osoby, pokud obdrží pověření k výkonu sociálně právní ochrany. Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip **preventivního působení** na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení. Důraz je také položen na ochranu dětí před **sociálně patologickými jevy** (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů). Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem **náhradní výchovy**. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ. V případě osvojení dítěte do ciziny je nezbytné respektovat **princip subsidiarity**, tj. považovat osvojení dítěte do ciziny za náhradní způsob péče o dítě teprve tehdy, jestliže dítě nemůže být předáno do výchovy v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. Pro tuto situaci jsou mezinárodními

smlouvami a zákonem o SPO uceleně formulována pravidla pro kontakt s cizinou ve věcech sociálně právní ochrany dětí. Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova; cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi. Na principu dobrovolnosti se mohou na výkonu sociálně právní ochrany dětí v zákonem vymezených činnostech podílet i fyzické nebo právnické osoby, které však k takovému působení musí mít pověření. Určité činnosti představující zásadní zásah do postavení dítěte nebo osob za ně odpovědných jsou však vyhrazené státním orgánům nebo orgánům veřejné správy v přenesené působnosti.

4.1. Ochrana práv dětí vyplývající ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Právo dítěte požádat orgány sociálně-právní ochrany, zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv, tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Právo dítěte, které je schopno formulovat své vlastní názory pro účely sociálně-právní ochrany, tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

4.1.1. Právo upozornit anonymně na porušování práv dítěte

V zájmu ochrany dětí může podle zákona o sociálně-právní ochraně kdokoliv upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, nebo na další zákonem stanovené skutečnosti.

4.1.2. Právo dítěte požádat o pomoc

Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany dětí a další subjekty, kterým přísluší ochrana práv dítěte, o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. Tyto subjekty jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, což je třeba zdůraznit. Sociální pracovníci se tak mohou dozvědět o ohrožení dítěte od něj samotného. Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany dětí tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Při projednávání všech záležitostí týkajících se dítěte se má jeho vyjádřením věnovat náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Proto není zapotřebí a mnohdy to není ani žádoucí, aby rodič byl přítomen rozhovoru dítěte se sociálním pracovníkem. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany dětí v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje. Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí vztahující se k jeho osobě, obdrží od orgánu sociálně-právní ochrany dětí informace o všech závažných věcech týkajících se jeho osoby.

4.1.3. Pomoc dítěti v případech vážného ohrožení

Je-li dítě ve vážném ohrožení, je třeba mu poskytnout okamžitou pomoc. Opatření na ochranu dětí v případech vážného ohrožení upravuje zákon o SPO a další právní předpisy, zejména občanský soudní řád. Ocitne-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich hospitalizace, je obecní úřad povinen zajistit takovému dítěti neodkladnou péči. V této situaci se sociální pracovníci snaží zejména zajistit péči o dítě pomocí jeho příbuzných. O tom, jaká opatření provedou, jsou povinni informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností, který posoudí, zda byla dostatečně zajištěna práva dítěte a uspokojovány jeho odůvodněné potřeby. Rovněž má obecní úřad obce s rozšířenou působností povinnost zvážit, zda není zapotřebí učinit další opatření směřující k ochraně dítěte. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je totiž (na rozdíl od obecního úřadu, který působí jako orgán

sociálně-právní ochrany dětí v první linii) oprávněn podávat soudu návrhy na rozhodnutí o zajištění péče o dítě.

4.2. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Novelu, kterou aktuálně projednává Poslanecká sněmovna ČR, umožní přesunout těžiště práce s ohroženými dětmi na pole prevence, aby děti ze svých rodin nemusely odcházet, pokud nejsou rodinou přímo ohroženy. Zároveň novela posílí náhradní rodinnou péči oproti dosud upřednostňované péči ústavní. Na potřebě tohoto trendu se shodují odborníci napříč všemi oblastmi péče o ohrožené děti a shodli se na tom také zástupci 26 neziskových organizací působících v oblasti náhradní péče o děti z celé České republiky. Na tiskové konferenci, jež proběhla 15. února 2012, představili také dokument 10 největších fám, který vyvrací zažitá stereotypy o dětech umístěovaných do kojeneckých ústavů, pěstounské péči a pěstunech samotných. Novela je prvním krokem transformace systému péče o ohrožené děti. Jaroslava Málíková z občanského sdružení Rozum a cit k tomu říká: *„Transformace však neznamena rušení ústavních zařízení. Jejím cílem je naopak využít potenciál pracovníků těchto zařízení a přenést je do terénu – blíže k dětem a celým rodinám – vlastním i náhradním. Tak, aby děti mohly zůstat se svými rodiči, ve své rodině.“* V případě nejmenších dětí, pro které není bezpečné zůstat ve své rodině, pak transformace znamená vyškolení dostatečného počtu pěstounů, kteří přijmou novorozence i batolata do náhradní rodiny. Pěstouni pak s podporou terénních či ambulantních sociálních, zdravotních a psychologických služeb umožní dětem navázat citové pouto a blízký vztah k alespoň jedné stabilní pečující osobě, zažít rodinu a její každodenní rytmus, rozvíjet jejich potenciál od raného věku. Ten je totiž zásadní pro schopnost vytvářet a udržet smysluplné vztahy, pro rozvoj osobnosti a intelektových schopností člověka. *„Před pár dny jsem měla možnost setkat se s příběhem tříletého chlapce a jeho dvouleté sestry, kteří přišli do pěstounské rodiny z kojeneckého ústavu a jejich velkým překvapením bylo, že dospělí mají také svou postel. Že spí. Chlapeček se neustále ujišťoval, či je to postel a k čemu ji pěstoun má. Nikdy neviděl dospělou osobu, která by spala...,“* uvedla Ria Černá z Amalthea o.s. Výše zmíněný trend transformace schválila vláda České republiky, když přijala Národní strategii ochrany práv dětí. Česká republika je dlouhodobě kritizována za umístěování dětí do ústavní péče ze strany Rady Evropy,

Výboru pro práva dítěte OSN, Evropského soudu pro lidská práva. *„Dlouhodobě umísťováním dětí do ústavní péče porušujeme také Úmluvu o právech dítěte,“* připomněl Jan Klusáček z Nadace Lumos, která podporuje změny v systému péče o ohrožené děti také v dalších zemích. V ústavní péči u nás vyrůstá 11 000 dětí, z toho 2000 jsou děti do 3 let věku – a právě ty potřebují rodinu nejvíce. Vinou neexistence preventivních služeb končí v ústavech mnoho dětí pouze z důvodu sociální či materiální nouze vlastní rodiny. Zahraniční zkušenosti s transformací systémů přitom ukazují, že změna je možná. Ve většině okolních zemí včetně Slovenska byla pilířem péče o ohrožené děti ústavní péče. Stejně jako v České republice. Výzkumy neurofyziologů a dětských psychologů a také dlouhodobé studie dětí, které vyrostly v ústavní péči, přinesly přesvědčivé důkazy o nemožnosti zajistit dítěti mimo rodinu to, co ke svému zdravému fyzickému a psychickému vývoji potřebuje. Aby dítě obstálo ve svém osobním životě i ve vztahu ke společnosti. V sousedních i vzdálenějších zemích se podařilo posílit preventivní služby a maximum dětí tak může vyrůstat v rodině – ve vlastní či v náhradní. To je pro Českou republiku dobrá zpráva – změna je tedy jistě možná i u nás! Projednávaná novela je postavena na podpoře výchovy dětí v přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradní rodinné péči, orientaci na prevenci problémů, zavedení standardů kvality a sjednocení postupů sociálně-právní ochrany dětí a v neposlední řadě na podpoře a profesionalizaci pěstounské péče. Novela vytváří prostor pro zajištění dostatečné nabídky podpůrných terénních a ambulantních služeb pro rodiny, ve kterých je dítě ohroženo. Zároveň podporuje aktivní nábor zájemců o pěstounskou péči, jejich kvalitní odbornou přípravu i průběžné vzdělávání pěstounů. Postupně tak bude dostatek pěstounů schopných poskytnout potřebnou péči dětem, které se z prostředí rodiny dostaly jen na krátký čas (tzv. pěstounská péče na přechodnou dobu), stejně jako pěstounů pečujících o svěřené děti dlouhodobě. Také pěstounům novela garantuje podpůrné terénní a ambulantní služby, které zároveň zajistí i kontrolu výkonu pěstounské péče, a zvyšuje jejich morální a finanční ocenění. *„Cítíme, jak je důležité podpořit změny v celém systému práce s ohroženými dětmi tak, aby se udály v jejich prospěch. Dalším důvodem, proč se neziskové organizace semkly a připravily již zmíněný dokument 10 největších fám, je potřeba reagovat na některé nepřesnosti a nejasnosti, které se vyskytují v médiích v souvislosti s tématem kojeneckých ústavů,“* uvedl Jan Folda z Informačního střediska Mikuláš, které skupinu zúčastněných

neziskových organizací koordinuje. Odborníci z 26 nestátních neziskových organizací veřejnosti a zástupcům odpovědných státních institucí tedy vzkazují: Podporujeme změny v systému péče o ohrožené děti v ČR vedoucí k tomu, aby tyto děti nemusely vyrůstat v ústavní péči. Pokud již musí dojít k odebrání dítěte z prostředí vlastní rodiny, a dítě nemůže zůstat ani v péči širší rodiny, jednoznačně preferujeme pěstounskou péči jako možnost první volby při rozhodování, do jaké formy náhradní péče dítě umístit. Chceme tedy společně s dětmi, jejich rodinami a s kolegy z ústavních zařízení i z terénu hledat cesty, jak zajistit nejlepší zájem každého dítěte. Jsme si jisti, že společnými silami se to podaří.¹³

4.3. Reforma systému péče o ohrožené děti

V roce 2011 spustilo Ministerstvo práce a sociálních věcí proces reformy sociálně-právní ochrany dětí, jejíž součástí je i novelizace zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a dalších právních norem. Cílem reformy je posílit prevenci, stanovit závazné postupy, další rozvoj náhradní rodinné péče a zavedení standardů kvality práce. Novela zákona 359/1999 Sb. prošla již připomínkovacím řízením a bude předložena k jednání na legislativní radě vlády. V souvislosti s reformou vznikla i Iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče, kterou založilo 5 neziskových subjektů. Tyto neziskové organizace spustily kampaň pod názvem Odsouzeni.cz, která upozorňuje na nutnost změnit systém péče o ohrožené děti a posílit institut náhradní rodinné péče.¹⁴

5. Rodina jako základní prvek sociálně právní ochrany dítěte

Rodina zůstává i v postmoderní době důležitou společenskou jednotkou, jejíž funkce se neustále proměňují v závislosti na čase, prostoru daných tradicích. Na její funkčnosti v minulosti závisely - a doufejme, že ještě dlouho budou záviset - další lidské vztahy, zejména rodičovství a péče o děti, ale též nebezpečné a bezprecedentní sociální jevy, jakými jsou rozvodovost, přinášející mnohá negativa a úskalí. Přitom nejde o fenomén nikterak výjimečný, spíše naopak. V současnosti mnoho odborníků i laiků pochybuje o schopnosti dalšího setrvání „tradiční“ rodiny, ale zkušenosti ukazují, že pokud je pominuta hmotná stránka existence jako prvořadá, potom se stává důležitou

¹³ www.mpsv.cz Tisková zpráva v Praze 15. prosince 2011

¹⁴ www.mpsv.cz , článek reforma systému péče o ohrožené děti

péče o děti a jejich výchova v tradičním smyslu. Dítě potřebuje znát vzorce chování, jaké se mimo úplnou rodinu, pokud možno i s širším okruhem příbuzných, nikdy později nemůže „douchit“.

5.1. Nový občanský zákoník

Koncem března vyšel ve Sbírce zákonů ČR pod číslem 89/2012 Sb. nový občanský zákoník. Nový zákon je součástí komplexní rekodifikace soukromého práva a rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti na něm pracovala více než 11 let. Nový občanský kodex začne platit od roku 2014 a dá se předpokládat, že v průběhu dvouleté legisvakanní lhůty ještě dojde k jeho úpravám. Současný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, byl přijat téměř před půl stoletím a od té doby byl mnohokrát novelizován. Postupně přibývaly další zákony řešící oblasti, které v původním občanském zákoníku nebyly obsaženy. V průběhu let se tak občanskoprávní vztahy roztříštily do mnoha předpisů. Nový občanský zákoník má tento nedostatek odstranit a vše shrnout do jediného předpisu. Díky tomu má občanský zákoník přes tři tisíce paragrafů. Tímto novým zákonem se také české právo sjednotí se standardy soukromého práva v Evropě. Dlouhý zákon je tematicky rozdělen do pěti částí. Obecná část obsahuje pojmy, terminologii a definici právního postavení člověka jako jednotlivce. Část druhá nazvaná Rodinné právo nahrazuje současný zákon o rodině a zabývá se manželstvím, vztahy mezi rodiči a dětmi i dalšími vztahy mezi příbuznými.

5.2. Ochrana práv dětí podle zákona o rodině

Sociálně právní ochrana dětí nastupuje zejména tam, kde z nějakého důvodu selhává rodičovská zodpovědnost. Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ zákon o rodině“) upravuje v části druhé vztahy mezi rodiči a dětmi a v rámci této části i rodičovskou zodpovědnost.

Tu zákon o rodině definuje v § 31 jako souhrn práv a povinností. Při výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají také právo použít přiměřených výchovných prostředků, ale jen tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví nebo jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům, a jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů rodičovské zodpovědnosti zbaven anebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven.¹⁵

Pokud rodiči brání ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit.¹⁶

Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí, přitom vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje.

Zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává, soud její rodičovské zodpovědnosti zbaví.

Pozastavení, omezení nebo zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti nemá za důsledek zánik vyživovací povinnosti rodiče vůči dětem.¹⁷

5.3. Zásah státu do rodinných práv a jeho meze

Jestliže rodina selhává ve svých základních funkcích či není schopna všechny své funkce plnit (zvláště pak funkci emocionální a funkci sociálně-výchovnou), může být dítě natolik vystaveno negativním vývojovým podmínkám, že je nutné v jeho zájmu přistoupit k jeho umístění mimo vlastní rodinu. **Zákon o rodině postup upravuje takto:** Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Soudu je stanovena povinnost nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Za tím účelem soud učiní zejména tyto úkony: vyžádá si zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí; opatří si vyjádření dítěte, je-li ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné; vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska. Prvním pravidlem při rozhodování soudu o umístění dítěte mimo rodinu je zájem dítěte,

¹⁵ § 34 zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ § 44 zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ Krausová L., Novotná, V. Sociálně právní ochrana dětí. Praha: ASPI, a.s., 2006, s.24

druhým pravidlem je v § 46 zákona o rodině stanovená povinnost soudu zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Po nařízení ústavní výchovy je soudu stanovena povinnost zrušit ústavní výchovu pominou-li důvody nařízení ústavní výchovy nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péčí. V první řadě se hledá cesta krátkodobé pomoci v rámci širší rodiny či v okruhu osob dítěti blízkých a známých, tak aby změna výchovného prostředí byla pro dítě co nejpřirozenější. Vlastní rodině dítěte je nadále poskytována pomoc formou sanace s cílem možného návratu dítěte do své rodiny. (Někdy se také dítě ocitá v péči příbuzných či sousedů zcela neformálně, pouze z dobré vůle a přátelského vztahu k rodině na základě žádosti svých rodičů. Rodina tak často samostatně řeší přechodně svou tíživou situaci, aniž by bylo třeba zásahu orgánu sociálně-právní ochrany dítěte.) Krátkodobým řešením situace dítěte může být také jeho umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu či umístění do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v nutném případě do péče ústavní (především vyžaduje-li to zdravotní stav dítěte).

6. Postavení soudů v sociálně právní ochraně dětí

Soudy mají v ochraně práv vždy speciální postavení, je tomu tak i v systému ochrany práv dětí. Některé kompetence patří soudu výlučně, například omezit rodičovskou zodpovědnost může pouze soud.

Soudy zahajují opatrovnická řízení (začínají řešit osud dítěte) buď z vlastního podnětu nebo na základě vnějšího podnětu nebo na něčí návrh. Podnět na zahájení řízení ve věci ochrany zájmu dítěte může k soudu podat kdokoli. Návrh na zahájení řízení může podat stanovený okruh subjektů, vždy pro daný typ řízení. Návrh na osvojení musí například podat vždy budoucí osvojitel.

Velký podíl návrhů a podnětů směřujících k soudu zajišťuje obecní úřad obce s rozšířenou působností. Většinu podnětů i návrhů však mohou zároveň činit i jiné subjekty. Výjimkou je např. návrh na vydání předběžného opatření podle § 76a občanského soudního řádu, ke kterému je kompetentní pouze obecní úřad obce s rozšířenou působností – a to ten, na jehož území se dítě ohrožené na životě nachází. Z opatření na ochranu dětí jsou to návrhy na zbavení, omezení nebo zrušení rodičovské zodpovědnosti, návrhy na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, návrh na vydání rozhodnutí o splnění nezájmu rodičů, v jehož důsledku není nutný souhlas

rodičů s osvojením, a mnoho dalších.

Při rozhodování soud rozhoduje buď nejprve o předběžném opatření a následně ve věci tzv. meritorním rozhodnutím. Nebo rozhoduje pouze rozhodnutím ve věci (meritorním rozhodnutím). V poměrech České republiky, kde jsou opatrovnické soudy, soudní znalci, sociální pracovníci a posudkoví lékaři tak přetíženi, jsou lhůty, ve kterých je dosahováno meritorních rozhodnutí, velmi dlouhé. Pokud jde o osudy dětí, v jejichž případech je nenahraditelný každý den, který musí strávit v nevhodném prostředí, má nástroj (institut) předběžného opatření obrovský význam. V tomto smyslu je však soud často vázán rozsahem návrhu, který obdrží. Například obdrží-li návrh na pěstounskou péči a jeho součástí není návrh na vydání předběžného opatření, soud předběžným opatřením rozhodnout nemůže.

Dalšími kritickými body soudních řízení jsou řešení složité místní příslušnosti, nestanovené lhůty pro rozhodnutí o odvolání proti předběžnému opatření, kdy navíc většinou ještě stojí samotné řízení ve věci u první instance a čeká se na vyřešení odvolání.

6.1. Opatření na ochranu dětí

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je oprávněn podat dle zákona o SPO **soudu návrhy na:** - rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojeví zájem o své dítě (bližší podmínky stanovuje zákon o rodině, jedná se o určení tzv. kvalifikovaného nezájmu rodičů, pokud nejméně 2 měsíce po narození dítěte neprojevovali o dítě žádný zájem, ačkoliv jim k projevení zájmu nebránila závažná překážka nebo pokud nejméně po dobu 6 měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě). - omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu – podmínky tohoto zásahu do výkonu rodičovských práv a povinností jsou stanoveny zákonem o rodině a mohou nastat výhradně na základě rozhodnutí soudu. - na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy – bližší podmínky nařízení ústavní výchovy upravuje zákon o rodině. - na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je oprávněn podat i jiné návrhy soudu na rozhodnutí a to podle dalších právních předpisů (např. předběžné opatření). Obecní úřad nebo soud (nikoliv obecní úřad obce s rozšířenou působností) rozhoduje o výchovných opatřeních.

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, pokud tak neučinil obecní úřad, učinit tato opatření: napomenutí nezletilého, rodičů a jiných osob, které narušují řádnou výchovu dítěte,- dohled nad nezletilým, - omezení nezletilému, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu. Měnit nebo rušit taková opatření může orgán, který je učinil. Pokud výchovné opatření, o kterém rozhodl soud, splnilo svůj účel, může podat obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na jeho zrušení.

Obecní úřad podává soudu podněty k opatřením týkajícím se výchovy dětí (na rozdíl od návrhů, které je v mnoha případech oprávněn podat pouze obecní úřad obce s rozšířenou působností).

6.2. Návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností na vydání předběžného opatření.

Jestliže se dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen, je povinností obecního úřadu obce s rozšířenou působností podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření dle ustanovení § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“). Novelizace ustanovení § 76a o.s.ř. rozšířila počet předběžných opatření o předběžné opatření svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.. O odebrání dítěte z rodiny a o předání do jiné péče rozhoduje pouze soud na návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud rozhodne o odebrání dítěte z péče rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu tehdy, jestliže shledá, že se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Jedná se o předběžné opatření ve věci, v níž soud může zahájit řízení i bez návrhu. To znamená, že soud není vázán návrhem obecního úřadu obce s rozšířenou působností a může např. určit jinou osobu, které bude dítě předáno do péče.

Soud předběžným opatřením nařídí, aby dítě bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí (příbuzný dítěte, ale i např. zařízení pro výkon ústavní výchovy). O návrhu na předběžné opatření podle § 76a o.s.ř. musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl návrh podán. Nová právní úprava je účinná od 1. června 2006. Nařízení předběžného opatření svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu je možné pouze na návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud může dítě svěřit do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám,

kteře jsou zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Tuto evidenci vede krajský úřad dle zákona o SPO. Dítě je možné svěřit do pěstounské péče na přechodnou dobu, po kterou je nemůže rodič ze závažných důvodů vychovávat, nebo na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, anebo na dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte podle zákona o rodině. Institut pěstounské péče na přechodnou dobu má zajistit dítěti rodinnou péči do doby, než se rodiče, či jiné osoby neujmou dítěte, či než budou splněny podmínky pro osvojení dítěte nebo jeho umístění do náhradní rodinné péče. Předběžné opatření svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu trvá po dobu 3 měsíců od jeho vykonatelnosti. Po uplynutí 3 měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření může být, nebude-li mít soud podklady pro rozhodnutí ve věci, trvání předběžného opatření prodlouženo. Dojde-li k zahájení řízení ve věci samé (tzv. meritorní řízení), může soud dobu trvání předběžného opatření opakovaně prodloužit a to o 1 měsíc, nejdéle však může činit doba trvání předběžného opatření 6 měsíců. Po 6 měsících je možné výjimečně dobu trvání předběžného opatření prodloužit, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé.

K rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření podle § 76a o.s.ř. je příslušný okresní soud, který je místně příslušný pro obvod navrhovatele (navrhovatelem je pouze obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se ocitlo dítě bez jakékoliv péče nebo dítě, jehož život nebo příznivý vývoj jsou vážně ohroženy nebo narušeny). Pro předběžné opatření je rozhodující stav v době vyhlášení (vydání) usnesení soudu prvního stupně. Usnesení o nařízení předběžného opatření se doručuje účastníkům až při provedení jeho výkonu. Účastníkům, kteří nebyli při provedení výkonu přítomni, usnesení doručí dodatečně soud příslušný podle místa bydliště dítěte spolu s vyrozuměním, že byl proveden jeho výkon. Účastníci nemusí být vyslechnuti. Při nařízení předběžného opatření nemusí být nezletilý zastoupen; nemá-li nezletilý zákonného zástupce nebo nemůže-li jej zákonný zástupce v řízení zastupovat, ustanoví mu soud příslušný podle místa bydliště dítěte opatrovníka bezodkladně po provedení výkonu předběžného opatření. Opatrovníka však neustanoví soud příslušný k provedení předběžného opatření, ale soud příslušný podle místa bydliště dítěte. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti; bylo-li před uplynutím této doby

zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření opakovaně prodloužit o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla 6 měsíců. Poté lze dobu trvání předběžného opatření výjimečně prodloužit jen tehdy, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé.

Nařídil-li soud předběžným opatřením, aby nezletilé dítě bylo předáno do péče osoby určené v předběžném opatření, postará se soud i o to, aby toto rozhodnutí bylo také bezodkladně vykonáno. Je tedy plně v kompetenci soudu zajistit výkon předběžného opatření a soud je za jeho výkon odpovědný – další státní orgány poskytují soudu pouze součinnost (např. Policie ČR, orgán sociálně-právní ochrany dětí). Rodiče nezletilého, orgán sociálně-právní ochrany dětí a opatrovník ustanovený nezletilému dítěti mohou kdykoliv soudu navrhnout zrušení předběžného opatření. O takovém návrhu musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 7 dnů. Byl-li návrh zamítnut, může jej oprávněná osoba, neuvede-li v něm jiné důvody, opakovat až po uplynutí 14 dnů od právní moci rozhodnutí.

7. Jednotlivá práva a povinnosti subjektů při poskytování SPOD

7.1. Práva rodičů při výkonu sociálně-právní ochrany dětí

V mnoha případech práv a povinností jsou nositeli nejenom rodiče, ale i jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Jimi mohou být osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, např. fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do péče podle ustanovení § 45 zákona o rodině, pěstoun, poručník dítěte, ale i právnická osoba – ústavní zařízení, ve kterém dítě vykonává ústavní výchovu. Pro zjednodušení jsou dále v textu zmíněni rodiče jako nositelé práv a povinností.

a) Rodič má právo požádat o pomoc při výkonu svých práv nejenom orgány sociálněprávní ochrany dětí, případně i jiné subjekty, kterým přísluší ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, popřípadě pověřené osoby. Povinností orgánů a dalších subjektů je tuto pomoc poskytnout, a to v plném rozsahu jejich pravomoci a působnosti. Toto právo je obecně formulované, neboť nelze předjímat, které subjekty a v jakých situacích budou rodiče oslovovat.

b) Výše uvedené právo požádat o pomoc je blíže konkretizováno a týká se případů, kdy rodič má právo žádat o pomoc obecní úřad obce s rozšířenou působností po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti

vyžadující okamžitou pomoc. Pomoc úřadu spočívá zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkuje rodiči pomoc poradenského zařízení.

c) Nahlížet do spisové dokumentace vedené o dítěti je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte, kterému náleží rodičovská zodpovědnost, jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte, nebo jeho zástupce na základě písemně udělené plné moci. Nelze však nahlížet do části spisové dokumentace, která se týká správního řízení. Osoby nahlížející do spisové dokumentace mají právo činit si z ní výpisy a pořizovat za úhradu kopie spisové dokumentace nebo její části.

7.1. Povinnost rodičů spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí

a) Rodiče jsou povinni spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí při ochraně zájmů a práv dítěte. Toto ustanovení poskytuje sociálním pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí možnost vyžadovat od rodičů dítěte součinnost v nejrůznějších situacích, s nimiž se setkávají při výkonu své působnosti. Zákon o SPO nepodává přesný výčet situací, za nichž rodičům vzniká povinnost spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí a ponechává na uvážení sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby v odůvodněných případech spolupráci rodičů dítěte vyžadovali. Rodiče dítěte jsou povinni tuto součinnost poskytnout. b) Rodiče jsou dále povinni na vyžádání orgánu sociálně-právní ochrany dětí dostavovat se k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Není možné v zákonné úpravě definovat, jaké listiny a dokumenty je třeba předložit pro poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Je na úvaze a odůvodnění sociálního pracovníka, jaké listiny a dokumenty v souvislosti s poskytováním sociálně-právní ochrany dětí bude od rodičů vyžadovat. c) Rodiče dítěte jsou povinni umožnit (za zákonem o SPO stanovených podmínkách) návštěvu zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí v obydlí, kde dítě žije, a to za podmínky, že je to nezbytné pro ochranu jeho života nebo pro ochranu jeho práv.

Je nezbytné, aby příslušný orgán měl možnost navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije, její obydlí a aby tak mohl zjišťovat nejen v místě bydliště dítěte, ale i na dalších místech, kde se dítě zdržuje (tzn. především ve škole a ve školském zařízení, v

zaměstnání nebo v jiném prostředí), jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o něj pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má chování. Návštěvy dítěte a rodiny představují jednu ze základních činností terénní sociální práce. Tato nezbytná pravomoc zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí je zákonem o SPO výslovně upravena, čemuž odpovídá i povinnost rodičů dítěte umožnit návštěvu sociálních pracovníků v rodině. Zákon o SPO nestanoví požadavek, aby návštěva byla předem ohlášena. Naopak, neočekávané návštěvy přispějí ke kvalitnímu výkonu sociální práce. Při realizaci návštěvy sociálního pracovníka v obydlí dítěte zákon o SPO předpokládá, že zaměstnanci budou mít zvláštní oprávnění vydané úřadem.

Za nesplnění výše uvedených povinností (uvedených pod body a – c) je možné rodiči nebo jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte uložit pořádkovou pokutu do výše 20 000 Kč.

d) Rodiče dítěte jsou povinni strpět pořizování obrazových snímků a obrazových a zvukových záznamů dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje, je-li to třeba pro účely ochrany práv dítěte. Účelem pořízení snímků je zajistit dokumentaci existujícího stavu a dále rozhodnout o potřebných opatřeních a sledovat jejich účinky. Pořízené záznamy je možné použít i jako důkazní prostředek v soudním řízení. Každou návštěvu dítěte v rodině či pořízení snímků dítěte a prostředí je třeba řádně odůvodnit potřebou poskytnout sociálně-právní ochranu dítěti. Míra zásahu do soukromí rodičů a dítěte je na uvážení sociálního pracovníka a zásah je odůvodněn pouze tehdy, pokud je činěn na základě zákona o SPO a pokud je jeho smyslem poskytování ochrany práv dítěte.

e) Uvádíme-li výčet práv a povinností rodičů, je nutné upozornit i na úpravu, dle které má obecní úřad obce s rozšířenou působností možnost uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nezajistili odbornou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a úřad mu jí doporučil. Dále má obecní úřad obce s rozšířenou působností možnost uložit rodičům tuto povinnost (správním rozhodnutím), pokud nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem. Pokud rodič nesplní povinnost využít odborného poradenského zařízení, dopouští se tím přestupku, za který je možné uložit pokutu až do výše 20 000 Kč.

f) V souvislosti s povinností rodičů předkládat orgánu sociálně-právní ochrany

děti listiny a jiné doklady, je vhodné pro úplnost uvést i zvláštní případ této povinnosti, která se týká žadatelů o osvojení dítěte nebo o jeho svěřením do pěstounské péče. Žadatelé o osvojení dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče jsou povinni podrobit se v rámci odborného posouzení vyšetření svého zdravotního stavu a sdělit o svém zdravotním stavu údaje a další potřebné informace. Součástí údajů o zdravotním stavu nutně budou i lékařské zprávy a další dokumenty prokazující potřebné informace.

g) Rodiče dítěte jsou povinni podrobit se sankci za nesplnění povinností uložených zákonem. Příklady jednání, které lze sankcionovat jako přestupky, jsou uvedeny v textu. Přestupky související s porušením povinností daných zákonem o SPO již nejsou upraveny v zákoně č. 200/1990 Sb., přestupkový zákon, ve znění pozdějších předpisů, ale v zákoně o SPO.

7.2. Práva a povinnosti pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí

7.2.1. Mlčenlivost

Z uvedených práv a povinností rodičů při poskytování sociálně-právní ochrany dětí jsou zřejmá i práva a povinnosti dalších subjektů, zejména pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Další z významných povinností zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí je zachování mlčenlivosti o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany dětí nebo v přímé souvislosti s tím seznámili, pokud zákon o SPO neuvádí výjimky z této povinnosti (např. oznamovací povinnost vůči orgánům činným v trestním řízení). K prolomení povinné mlčenlivosti může dojít i tehdy, je-li dotyčný zaměstnanec zproštěn této povinností osobou, v jejímž zájmu tuto povinnost má a to písemnou formou s uvedením rozsahu a účelu zproštění. Zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni zachovávat též mlčenlivost o místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem. Povinnost zachovávat mlčenlivost trvá i po skončení pracovního poměru zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to bez časového omezení. Povinnost zachovávat mlčenlivost mají dále pověřené osoby a rovněž i další fyzické osoby, které se při spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí a zařízeními sociálně-právní ochrany dětí seznámily s údaji, o nichž jsou pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí povinni zachovávat mlčenlivost. Zdůrazněno je zachování povinné mlčenlivosti o osobě, která upozornila orgán sociálněprávní ochrany dětí na:

- porušení povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti,
- zneužití práv

vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, • na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti.

V části sedmé zákona o SPO upravující správní delikty (přestupky a správní delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob) a v ustanovení § 53 odst. 5 zákona o SPO. Tato mlčenlivost se vztahuje i na osobu, která upozornila na to, že: • dítě bylo svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,- dítě vede zahálčivý nebo nemravný život (zanedbává školní docházku, nepracuje, i když nemá dostatečný zdroj obživy, požívá alkohol nebo jiné návykové látky, žíví se prostitucí, spáchalo trestný čin nebo dítě mladší 15 let čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchá přestupky nebo jinak ohrožuje občanské soužití), • dítě se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za jeho výchovu, na dítěti byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jeho lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání trestného činu, • dítě bylo na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístováno do zařízení zajišťující nepřetržitou péči o děti nebo umístění dítěte v takovém zařízení trvá déle než 6 měsíců, dítě je ohrožováno násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami, • dítě je žadatelem o azyl a je odloučeno od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Rovněž je zdůrazněna povinnost zachovávat mlčenlivost o údajích a osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů, a též o místě pobytu takového dítěte. Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že ztíží péči osvojitele nebo výchovu osvojence prozrazením nebo rozšířením údajů o osvojení. Za toto jednání lze uložit pokutu až do výše 50 000 Kč.

7.2.2. Vedení evidence a spisové dokumentace při poskytování SPOD

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede evidenci dětí, na které se sociálně-právní ochrana dětí zejména zaměřuje a dále dětí, kterým byl ustanoven opatrovníkem nebo poručníkem obecní úřad obce s rozšířenou působností. O těchto dětech vede obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci, která se již tradičně označuje „spis Om“.

Spisová dokumentace obsahuje osobní údaje včetně těch, které jsou podle zákona o ochraně osobních údajů považovány za osobní údaje citlivé. Spisová

dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí a jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání k soudům a jiným státním orgánům a písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů. Výčet dokumentů není samozřejmě konečný, neboť sociální pracovník si může vyžádat i další dokumenty, které potřebuje k poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Údaje obsažené ve spisové dokumentaci týkající se dítěte je orgán sociálně-právní ochrany dětí oprávněn využít pouze v zájmu dítěte při zajišťování sociálně-právní ochrany dětí. Kromě spisové dokumentace vede obecní úřad obce s rozšířenou působností i další písemnosti tvořící podklad pro zpracování spisové dokumentace. Jde o písemnosti, které se s ohledem na jejich specifickou povahu vedou v tzv. zvláštní složce spisové dokumentace a nevydávají se žádnému orgánu ani fyzické nebo právnické osobě, což zaručuje zvýšenou ochranu těchto údajů (např. dopisy dítěte, kterému je poskytována sociálně-právní ochrana dětí, poznámky učiněné sociálním pracovníkem při návštěvě dítěte v rodině, ze kterých vycházel při zpracování spisové dokumentace, poznámky o skutečnostech, které jsou citlivé a je třeba jejich ověření, než budou uvedeny ve spisové dokumentaci).

Do zvláštní složky je vhodné rovněž uložit oznámení osoby, která upozornila orgán sociálněprávní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti. Zákonem o SPO je zdůrazněna povinná mlčenlivost o oznamovateli těchto skutečností, proto uložením oznámení do zvláštní složky lze dostát této povinnosti mlčenlivosti. Písemnosti vedené ve zvláštní složce lze předložit jen soudu a státnímu zastupitelství v případě, že se údaje v nich obsažené týkají trestního stíhání. Toto výslovně vylučuje poskytování písemností ze zvláštní složky např. pro potřeby správního a občanskoprávního řízení. Rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte mohou na základě písemné žádosti požádat obecní úřad obce s rozšířenou působností o nahlédnutí do uvedené spisové dokumentace. Nahlízet do spisové dokumentace vedené o dítěti je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte, kterému náleží rodičovská zodpovědnost, jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte, nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci. Osoby nahlížející do spisové dokumentace mají právo činit si z ní výpisy a pořizovat za úhradu kopie spisové dokumentace nebo její části. Obecní úřad obce s rozšířenou působností do

15 dnů ode dne, kdy oprávněná osoba požádala o nahlédnutí do spisové dokumentace, sdělí, že se rodiči nebo osobě odpovědné za výchovu dítěte umožní nahlédnout do spisové dokumentace a určí k tomu termín. V tomto případě nevydává rozhodnutí. V opačném případě rozhodne do 15 dnů ode dne podání písemné žádosti o nahlédnutí do spisové dokumentace o odmítnutí písemné žádosti, pokud by to bylo v rozporu se zájmem dítěte nebo pokud lze ze spisové dokumentace zjistit, která fyzická osoba upozornila na tzv. skutečnosti významné pro poskytování sociálně-právní ochrany dětí uvedené v ustanovení § 7 zákona o SPO, ve znění pozdějších předpisů..

8. Oznamovací povinnosti subjektů adresované orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Zákon o SPO upravuje oznamovací povinnosti ve vztahu k subjektům, které se mohou při své činnosti setkat s ohroženým dítětem.

Úvodem je třeba zmínit tzv. obecné oznamovací oprávnění osob. Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče. Každý je rovněž oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnosti, ze kterých lze usuzovat, že dítěti by měla být poskytnuta sociálně-právní ochrana. Zákon o SPO tak zakotvuje oprávnění jednotlivců oznamovat skutečnosti nasvědčující negativnímu jednání osob vůči nezletilým dětem. Pokud jednání osob pečujících o dítě nedosahuje intenzity porušující zájmy chráněné trestněprávními předpisy (tedy intenzity trestného činu páchaného vůči dítěti) je nejen zákonným právem, ale i morální povinností každého tuto skutečnost oznámit. Nesplnění této morální povinnosti však není možné právně nijak sankcionovat, neboť morální povinnosti nelze právně vynutit.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen oznamovat orgánům činným v trestním řízení skutečnosti nasvědčující tomu, že na dítěti byl spáchán trestný čin, nebo že dítě bylo použito ke spáchání trestného činu, anebo že dochází k násilí mezi rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem (případy tzv. domácího násilí). Pokud toto jednání dosahuje intenzity, na kterou je třeba reagovat trestněprávní sankcí, je třeba upozornit

na oznamovací povinnost dle zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. „Každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný spáchal trestný čin týrání svěřené osoby, a takový čin neoznámí bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, dopustí se tím trestného činu neoznámení trestného činu“.

Rovněž každý má povinnost překazit spáchání trestného činu týrání svěřené osoby. „Kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá tento trestný čin, a spáchání nebo dokončení takového trestného činu nepřekazí, dopustí se tak trestného činu nepřekažení trestného činu“. Příkladem překažení trestného činu je včasné oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

„Ve vztahu k trestnému činu pohlavního zneužívání má každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá tento trestný čin, povinnost překazit spáchání nebo dokončení tohoto trestného činu“. U takového trestného činu (na rozdíl od trestného činu týrání svěřené osoby) není obecná oznamovací povinnost s ohledem na jistou intimitu tohoto deliktu.

8.1. Obecná oznamovací povinnost

Zákon o SPO upravuje obecnou oznamovací povinnost v ustanovení § 10 odst. 4 pro státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti. Tyto subjekty jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zejména zaměřuje, a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví. Na základě tohoto oznámení pak již může orgán sociálněprávní ochrany dětí využít svá oprávnění a poskytnout dítěti pomoc. Může si přitom sám vyžádat bližší informace od dalších subjektů, aby mohl řádně poskytnout sociálně-právní ochranu dítěti. Je třeba zdůraznit, že při plnění této obecné oznamovací povinnosti se nelze dovolávat povinnosti zachovávat mlčenlivost. Nesplnění této oznamovací povinnosti je nově sankcionováno jako přestupek či jiný správní delikt podle zákona o SPO, což jistě přispěje k vyšší právní vynutitelnosti plnění této oznamovací povinnosti.

8.2. Sdělení údajů potřebných pro poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí

Ustanovení § 53 zákona o SPO ukládá státním orgánům, zaměstnavatelům, dalším právníkům osobám zejména školám, školským a zdravotnickým zařízením, jiným obdobným zařízením a též fyzickým osobám, pokud jsou zřizovateli škol a

dalších zařízení (zdravotnických a jiných obdobných) a pověřeným osobám povinnost sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí, nebo pro účely rozhodování o vydání pověření, nebrání-li tomu zvláštní předpis. Tuto oznamovací povinnost plní uvedené subjekty na výzvu orgánu sociálně-právní ochrany dětí a v porovnání s obecnou oznamovací povinností uvedenou je konkrétnější. Předpokládá se, že orgán sociálněprávní ochrany dětí, který vyžaduje uvedené informace, již ví o dítěti, kterému je třeba poskytnout sociálně-právní ochranu a na výzvu tak žádá další potřebné údaje k doplnění prvotního zjištění. Povinnosti zachovávat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu se nelze dovolávat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj. Tímto došlo k významnému prolomení povinné mlčenlivosti např. zdravotníků ve vztahu k týraným, zneužívaným a zanedbávaným dětem. Zákon o SPO nově upravuje, že nesplnění výše uvedené povinnosti je sankcionováno jako přestupek či jiný správní delikt.

8.3. Oznamovací povinnost zdravotnického zařízení

Zákon o SPO ukládá další oznamovací povinnost zdravotnickému zařízení. Zdravotnické zařízení je povinno při ošetření úrazu dítěte v případě podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o dítě zajistit zaznamenání úrazu. Záznam o vzniku úrazu je povinna provést osoba doprovázející dítě, nebo dítě samo, dostavilo-li se k ošetření úrazu bez doprovodu jiné osoby, a je-li to možné s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. V záznamu je osoba doprovázející dítě povinna uvést, jak k úrazu došlo (stejnou povinnost má i dítě, pokud samo vyplňuje tento záznam). Jestliže zdravotnické zařízení zjistí, že charakter zranění neodpovídá popisu úrazu uvedeného doprovázející osobou, popřípadě dítětem, tuto skutečnost v záznamu uvede. V případě, že doprovázející osoba, popřípadě dítě, odmítne záznam provést, vyznačí zdravotnické zařízení tuto skutečnost v záznamu. Zdravotnické zařízení je povinno záznam o vzniku úrazu zaslat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Místní příslušnost tohoto úřadu se řídí místem sídla zdravotnického zařízení. Nemá-li dítě v obvodu tohoto obecního úřadu obce s rozšířenou působností trvalý pobyt, zašle tento obecní úřad záznam o úrazu dítěte obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má dítě trvalý pobyt. Z praxe lze dovodit, že nejčastěji budou záznamy o vzniku úrazů zajišťovat praktičtí lékaři pro děti a dorost, ve zdravotnických zařízeních zejména lékaři

či zdravotnický personál oddělení chirurgie, traumatologie, gynekologie, ortopedie a oddělení popálenin. Zdravotnické zařízení se dopustí správního deliktu, pokud nesplní výše uvedenou povinnost zaslat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností záznam o úrazu.

Specifická oznamovací povinnost zdravotnického zařízení

Specifickou oznamovací povinnost má zdravotnické zařízení, které je povinno neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítě opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení.

8.4. Povinnost zřizovatele zařízení

Zákon o SPO upravil povinnost zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. krizové centrum) oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností přijetí dítěte do tohoto zařízení. Místně příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností pro přijetí tohoto oznámení je obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu má dítě trvalý pobyt. Není-li trvalý pobyt dítěte znám, je třeba toto oznámení učinit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu se nachází zařízení, do kterého bylo dítě přijato.

8.5. Oznamovací povinnost každého, kdo převezme dítě do své péče

Nově je upravena povinnost pro každého, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče. Každý je tak povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Místní příslušnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností se v tomto případě řídí místem trvalého pobytu dítěte. Nesplnění této oznamovací povinnosti je sankcionováno jako přestupek či jiný správní delikt podle zákona o SPO.

8.6. Povinnost sdělovat si navzájem údaje z evidence a spisové dokumentace

Zákon o SPO upravuje vzájemnou oznamovací povinnost mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí. Ukládá orgánům sociálně-právní ochrany dětí, komisi pro sociálně-právní ochranu dětí a poradním sborům povinnost sdělovat si navzájem údaje z evidence a spisové dokumentace, které vedou, a to v rozsahu nezbytném pro potřeby těchto orgánů.

8.7. Oznamovací povinnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí vůči jiným subjektům

Zákon o SPO taxativně uvádí subjekty, kterým jsou jednotlivé orgány sociálně-právní ochrany dětí povinny sdělovat v zákoně o SPO uvedené údaje.

8.7.1. Obecní úřad. Obecní úřad na vyžádání: podává soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož rozhodl soud o výchovném opatření (omezení, napomenutí, dohledu). Obecní úřad je dle zákona o rodině oprávněn rozhodnout o výše uvedených výchovných opatřeních. Pokud však tak nerozhodne obecní úřad, ale rozhodnutí učiní soud, obecní úřad na vyžádání soudu podává zprávy o poměrech dítěte, dále doporučuje soudu osobu vhodnou stát se poručníkem. Obecní úřad své doporučení oznamuje obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, podává obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností zprávy o poměrech dítěte, podává státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud na návrh státního zastupitelství v občanskoprávním řízení uložil ochrannou výchovu podle zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže.

8.7.2. Obecní úřad obce s rozšířenou působností

Obecní úřad obce s rozšířenou působností na vyžádání: • podává soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož rozhodl soud o výchovném opatření. Stejná povinnost je upravena i ve vztahu k obecnímu úřadu. Proto soud má na výběr, zda požádá obecní úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností o tuto zprávu, • podává státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte, pokud státní zastupitelství vede řízení týkající se dítěte podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (soudnictví ve věcech mládeže), • poskytuje krajskému úřadu a ministerstvu spisovou dokumentaci vedenou o dětech a zobecněné informace a souhrnné údaje, které získá při své činnosti, s výjimkou jmenných údajů, • může pověřené osobě poskytovat údaje potřebné pro zajištění její činnosti. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je oprávněn poskytnout pověřené osobě údaje potřebné pro zajištění její činnosti.

8.8. Povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí poskytovat údaje

8.8.1. Poskytování údajů pro řízení konané jiným subjektem

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen na žádost soudu, správního úřadu, orgánu činného v trestním řízení, orgánu sociálního zabezpečení, orgánu státní sociální

podpory, orgánu pomoci v hmotné nouzi a úřadu práce poskytnout údaje pro jednotlivá řízení v rozsahu, který odpovídá potřebám řízení před těmito orgány. Může se tak jednat o občanskoprávní soudní řízení, správní řízení i trestní řízení. Je zapotřebí, aby zasláná žádost o poskytnutí údajů vymezovala, pro jaké řízení má orgán sociálně-právní ochrany dětí poskytnout potřebné údaje.

8.8.2. Poskytování údajů v dalších případech

Pokračujeme-li ve výčtu subjektů, kterým je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen poskytnout informace a má vůči nim oznamovací povinnost, jedná se o následující: • **úřad práce:** úřad práce je oprávněn podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, povolovat výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen oznámit úřadu práce, který tuto činnost povolil, skutečnosti, které odůvodňují zahájení řízení o zákazu činnosti dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má uloženou povinnost sledovat, zda došlo k nápravě v této věci. • **úřad státní sociální podpory:** orgán sociálně-právní ochrany dětí předává na žádost úřadu státní sociální podpory údaje potřebné pro podání návrhu soudu na stanovení výživného a návrhu na výkon rozhodnutí, jde-li o výživné pro děti v pěstounské péči či děti, které byly převzaty do péče budoucím pěstounem. • **školské zařízení, ústav sociální péče, zvláštní dětské zdravotnické zařízení:** orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen na žádost školskému zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy, ústavu sociální péče, zvláštnímu dětskému zdravotnickému zařízení (kojenecký ústav, dětský domov a jesle do 3 let věku dítěte) a obdobným zařízením poskytnout informace o poměrech v rodině dítěte, které bylo do tohoto zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, a je-li tomuto dítěti zprostředkována pěstounská péče nebo osvojení, též informace o postupu při tomto zprostředkování. • **věznice:** orgán sociálně-právní ochrany dětí rovněž na žádost poskytuje věznicí, ve které mladistvý vykonává trest odnětí svobody, informace potřebné pro dosažení účelu trestu. • **Probační a mediační služba:** orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen Probační a mediační službě na vyžádání poskytnout informace v rozsahu potřebném pro trestní řízení.

Veřejný ochránce práv: orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen na žádost Veřejného ochránce práv poskytnout informace, které si vyžádá při šetření podle zákona

č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

9. Závěr:

Tato práce byla zaměřena na uvedení informací, které souvisí se sociálně právní ochranou dětí. Poskytuje seznámení se s právní úpravou poskytování sociálněprávní ochrany dětí, která je uvedena zejména v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jsou zmíněna práva a povinnosti subjektů působících na poli sociálně-právní ochrany dětí, činnosti subjektů při poskytování sociálněprávní ochrany dětí a též právní instituty směřující k ochraně ohrožených dětí. Pro bližší seznámení se s tímto tématem bylo pak nutné podrobnější studium příslušných právních předpisů a musím připustit, že kritika za roztříštěnost úpravy ohledně práv dětí je oprávněná. Myslím, že pro dostatečně funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb, je v naší právní úpravě nutná řada reforem, protože nelze říci, že tento systém pracuje na základě ucelené právní úpravy a pojmů.

Účelem bylo také zohlednit problematiku práv dítěte na jedné straně jako oblast soukromoprávní a působnost OSPODu na druhé straně jako oblast veřejnoprávní. Snažila jsem se tak nastínit prolínání soukromoprávní oblasti do oblasti veřejnoprávní, tedy jejich vzájemné spolupůsobení a vzájemné meze.

Mojí snahou bylo dále nastínit vývoj těchto institutů na našem území a to až po současnou právní úpravu i s přihlédnutím k právní úpravě, která s přijetím nového občanského zákoníku teprve vstoupí v účinnost v roce 2014.

Stát se rodičem není jen samotné početí a následné porození potomka, ale znamená to být schopen přijmout obrovské břemeno povinností, zodpovědnosti, informací, ale také situací, kterým musí rodič čelit každý den ať se mu chce či ne. Ne každý člověk si je toho před narozením dítěte vědom a stejně jako i já, teprve až s postupem času zjišťuje, co všechno s tím malým človíčkem souvisí, ale co potom....?

V desítkách českých ústavů vyrůstá více než 11.000 dětí. Česko je v Evropě na předních místech ve statistikách počtu dětí žijících v ústavní péči. Podle údajů Ústavu pro informace ve zdravotnictví bylo v roce 2010 umístěno do kojeneckých ústavů více než dva tisíce dětí, z toho celých 45 % ze sociálních důvodů. Náš stát byl opakovaně kritizován Evropským soudem pro lidská práva za to, že nařizuje ústavní výchovu

nezletilých dětí i za situace, kdy jediným důvodem pro rozhodnutí českého soudu byla nevyhovující ekonomická a bytová situace vlastní rodiny dítěte. Podle soudu je tím porušován článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ústavní soud ČR jasně rozhodl, že hmotná nouze nesmí být důvodem pro odloučení rodiče a nezletilého dítěte, pokud jsou citové vztahy zachovány. V několika kauzách také poukázal na fakt, že dítě má právo být slyšeno před soudem. 56 % dětí z ústavů se dopouští trestné činnosti /Citace z Analýzy efektivity fungování systému péče o ohrožené děti vyplývající z průzkumu osudů dětí, které v letech 1995–2004 opustily institucionální péči (Ministerstvo vnitra ČR, 2007)

Děti umístěné v ústavní péči 8krát častěji užívají psychofarmaka, 16krát častěji se u nich vyskytují psychiatrické diagnózy, 20krát častěji se u nich vyskytují posttraumatické stresové poruchy a mají výrazné růstové a vývojové opoždění (jedná se o údaje ze studií např. Palacoiset al z roku 2010, Cohen et al. z roku 2010, atd.). Proto věřím, že novela zákona o SPO dětí, která má za cíl vytvořit zákonné podmínky pro systematickou práci s rodinami, zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí a že systém bude orientován na prevenci ohrožení dítěte a včasná řešení. Pěstounům se nově zajistí takové podmínky, aby mohli kvalitně poskytovat svoji službu. Týká se to i podpory při mnohdy problematických záležitostech, jako je zajišťování kontaktu s rodiči dítěte a pomoci při nejrůznějších problémech, které vývoj dětí provázejí. Odměny pěstounů a další dávky pěstounské péče budou stanoveny pevnými částkami. Novela počítá také s větším důrazem na prevenci. Zavádí do systému péče o ohrožené děti též standardy kvality či sjednocuje postupy péče a sociálně-právní ochrany. Standardy kvality se budou vztahovat na orgány sociálně-právní ochrany dětí i na vyjmenované osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany. Zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany dětí budou mít stanovená jasná pravidla pro výkon své činnosti. Každý případ se bude posuzovat individuálně a při jeho řešení budou jednotlivé subjekty navzájem úzce spolupracovat. Orgány sociálněprávní ochrany dětí (tzv. OSPOD) budou svolávat mezioborové konference, na nichž se dohodne postup například se školou, zdravotnickým zařízením apod. V případě, kdy dítě nebude moci setrvat ve svém rodinném prostředí, bude jako další řešení v řadě nastupovat náhradní rodinná péče, s výjimkou případů, kdy bude institucionální výchova vyhodnocena jako nejlepší řešení v zájmu dítěte.

Seznam zkratek

Zákon o SPO – zákon o sociálně právní ochraně dětí

PojDůch – zákon o důchodovém pojištění

StScPod – zákon o státní podpoře

ScZab.- zákon o sociálním zabezpečení

ZSM- zákon o soudnictví ve věcech mládeže

TrZ – trestní zákon

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany

Použitá literatura

NOVOTNÁ, V. 2001. Sociálně-právní ochrana dětí. 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu Praha, 2001.

Právníkový slovník (3.podstatně rozšířené vydání, Prof.JUDr. Dušan Hendrych a kolektiv)

Dunovský, J. - Dytrych, Z. - Matějček, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

Novotná, V. – Burdová, E. – Brabenec, F. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí - komentář, 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-31-9.

Krausová L., Novotná V. Sociálně právní ochrana dětí, Praha: ASPI, a.s., 2006

Občanské právo hmotné 3, Jiří Švestka, Jan Dvořák a kolektiv, Páté jubilejní aktualizované vydání, Wolters Kluver ČR, a.s.

Věra Bechyňová, Marta Konvičková, Sanace rodiny (sociální práce s dysfunkčními rodinami), - Vyd. 2. – Praha: Portál, 2011

Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš a kolektiv, 2012. Nakladatelství Sagit, a.s. 2012

ČECHOVÁ, Madla a spol.: Bílá místa v péči o oběti domácího násilí. Brno, Persefona 2005.

HRUŠÁKOVÁ, Milana: Rodinné právo v aplikační praxi : rozvod, děti, výživné . Praha 2011.

HRUŠÁKOVÁ, Milana: Rozvod a paragrafy. Praha, Computer Press, 2001.

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář.3. aktualizované a doplněné vyd. Praha : Linde, 2007. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.

KOHOUTEK, Rudolf, SEDLÁK, Jiří: JANSKÝ, Karel: Styk obětí domácího násilí s agresivním rodičem. XI. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie „Osobnost a procesy zvládania. Bratislava, Éstav experimentálnej psychologie SAV, 2008.

Časopis Právní praxe č.9., 1995, Senta Radvanová, čl.Co lze očekávat od zákona soc.pr.ochr.dítěte, s. 526

Časopis Právní praxe č.4., 1995, čl.Senta Radvanová, s.237 a násl.

www.mpsv.cz

Právní předpisy:

1.

Sdělení MZV č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte.

2. Sdělení MZV č. 34/1998 Sb., o přijetí Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

3. Sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

4. Sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o osvojení dětí.

5. Sdělení MZV č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

6. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

7. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

8. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

9. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

10. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

11. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

12. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

13. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

14. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Národní strategie ochrany práv dětí - „Právo na dětství“

Příloha č. 2 Dětský ombudsman

Příloha č. 3 Různé cesty a možnosti řešení situace a osudu dítěte v rodině, zdravé, rizikové, ohrožené – cesty pomoci k zachování funkčnosti rodiny

Příloha č. 1 Národní strategie ochrany práv dětí - „Právo na dětství“

Vláda schválila Národní strategii ochrany práv dětí - „Právo na dětství“

Vláda na svém jednání schválila Národní strategii ochrany práv dětí „Právo na dětství“. Cílem strategie je vytvoření takového systému, který zajistí důslednou ochranu práv všech dětí v České republice. Česká republika má v tomto ohledu řadu rezerv a také kritiků z řad mezinárodních organizací. Strategie si klade za cíl nedostatky odstranit do roku 2018. Ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek na tiskové konferenci po jednání vlády zdůraznil, že se koncepce zaměřuje i na deinstitucionalizaci systému péče o ohrožené děti: „V první řadě je třeba vykonat maximum možného, aby dítě mohlo zůstat ve své původní rodině. Pokud to skutečně není možné, pak vláda svým dnešním rozhodnutím potvrdila, že upřednostňuje pro takové dítě individuální péči před péčí ústavní.“ Ministr také připomněl, že jen v roce 2010 prošlo kojeneckými ústavu více než 2000 dětí do tří let věku. Strategie definuje základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. Obsahuje konkrétní záměry, cíle a aktivity včetně harmonogramu, stanovení odpovědnosti jednotlivých rezortů a způsobu monitoringu a hodnocení. Předpokládá se, že národní strategie bude naplněna v úzké spolupráci vlády, územních samospráv, nestátního neziskového sektoru a občanských iniciativ. Všechny děti si zaslouží příležitost k dosažení svého plného rozvoje. Všechny děti mají právo na dětství. Nový systém ochrany dětí by měl fungovat na základě těchto hlavních principů :

- Je plně zaměřen na dítě.
- Respektuje potřeby a vývoj dítěte.
- Sleduje dlouhodobý zájem dítěte, podporuje jeho jedinečnost a vývoj
- Umožňuje rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, zdravotní postižení, okolnosti nebo věk
- Zahrnuje do řešení situace dětí a rodiny i celé jejich sociální okolí
- Staví na silných stránkách dětí a rodin a identifikuje problémová místa
- Funguje integrovaně a ve spolupráci všech zúčastněných subjektů
- Je trvalým a interaktivním procesem
- Poskytuje a reviduje opatření a poskytované služby
- Je založen na objektivně zjištěných skutečnostech a důkazech

Hlavního cíle Národní strategie ochrany práv dětí bude dosaženo do roku 2018 realizací dílčích cílů v následujících čtyřech prioritách: účast dítěte na rozhodovacích procesech, odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem, právo na rodinnou péči a zajištění kvality života pro děti a rodiny.

Příloha č. 2 Dětský ombudsman

Výbor pro práva dítěte projednal problematiku možného zřízení postu dětského ombudsmana a přijal jednomyslně toto usnesení:

Výbor pro práva dítěte nadále dlouhodobě prosazuje myšlenku zřízení samostatné instituce dětského ombudsmana. Přesto souhlasí se zahájením jednání zmocněnkyně pro lidská práva s veřejným ochráncem práv o rozšíření jeho kompetencí v oblasti práv dětí v níže uvedeném smyslu.

V říjnu 2009 byl návrh zaslán ministrem pro lidská práva do připomínkového řízení jako "Věcný záměr zákona o ochránci práv dětí" Návrh byl variantní, obsahoval jak verzi, že bude samostatný úřad, tak verzi, že půjde o rozšíření kompetencí VOP). K dohledání pod č.j. 15166/09-RLP.

Byla k němu vznesena řada zásadních připomínek, zpochybňujících ve svém důsledku celý projekt (takto vyzněly mj. připomínky VOP), problémem byla i předpokládaná nákladnost projektu, resp. skutečnost, že tyto náklady nebyly ani řádně vyčísleny. Jako nejpříjemnější varianta se ministru pro LP tehdy jevílo "podsunutí" dětského ombudsmana pod veřejného ochránce práv (preferována byla varianta B), s tím ale nesouhlasil ochránce samotný.

Cílem snahy o zřízení postu ochránce dětských práv je, aby existoval úřad, který bude prosazovat naplňování Úmluvy o právech dítěte tím, že bude hájit zájmy dětí a bude ovlivňovat tvorbu státních politik, tak aby brala větší ohled na práva dětí. Aby ochránce dětských práv mohl hájit zájmy dětí, musí tyto zájmy znát a musí znát i názory dětí – úřad by měl proto mít vytvořenu organizační strukturu, která bude schopna názory dětí flexibilně zjišťovat. Ochránce by měl zároveň sloužit jako určitý komunikační kanál mezi dětmi a orgány veřejné moci, které o nich mohou rozhodovat. Jako „mluvčí“ dětí může zároveň jejich přání a potřeby zpřístupnit veřejnosti, což samozřejmě funguje i opačným směrem, kdy dětem postupuje informace, které jsou naopak nutné pro ně. Integrovanou součástí práce ochránce bude také zvyšování povědomí o právech dětí mezi dospělými i mezi dětmi samotnými. V neposlední řadě by měl ochránce přešetřovat podněty dětí a dospělých občanů na zneužívání moci, nesprávné či pomalé jednání veřejné správy a dalších subjektů v případech, kdy tímto jednáním dochází k porušení práv dítěte. Pokud ochránce zjistí, že tato práva byla porušena, doporučí příslušným subjektům provedení nápravy. Funkci ochránce dětských práv by

měla zastávat osoba, která se dlouhodobě zabývá ochranou dětských práv a jejíž osobnostní profil a vzdělání zajistí, že názory úřadu budou respektovány. Fungování úřadu musí být přizpůsobeno tomu, že jejími hlavními „klienty“ budou děti, mechanismus přijímání a vyřizování podnětů a stížností musí fungovat i velmi neformálním způsobem.

Nová působnost veřejného ochránce práv a vymezení subjektů, které této působnosti podléhají je v zákoně č. 349/1999 Sb., který definuje dvě různé skupiny subjektů, které může ochránce kontrolovat: a) působnost ochránce (obecná) podle § 1 odst. 1 zákona se vztahuje na subjekty vyjmenované v odst. 2 téhož paragrafu, b) působnost definovaná § 1 odst. 3 zákona (provádění systematických návštěv) se vztahuje na širší výčet subjektů uvedených v § 1 odst. 4 zákona.

K naplnění doporučení Výboru OSN pro práva dítěte bude proto třeba definovat novou pravomoc veřejného ochránce, která by zahrnovala:

dohled nad dodržováním Úmluvy o právech dítěte formou monitoringu její implementace a následnému zveřejnění výsledků ve zprávě určené Parlamentu ČR,

zvyšování povědomí o právech dětí a výzkum v této oblasti

investigativní činnost – aktivní zjišťování potřeb dětí, přijímání stížností dětí a stížností týkajících se práv dětí zajištěných Úmluvou o právech dítěte, jejich šetření a činění doporučení určených státním orgánům a dalším subjektům v působnosti veřejného ochránce práv

mediační činnost v rodinně-právních věcech, kde je potřeba chránit práva dítěte, řešených mimosoudně (soudy zůstávají mimo působnost veřejného ochránce práv)

vydávání doporučení obecného charakteru určených státním institucím, a to na základě zobecnění poznatků získaných při své investigativní činnosti (zohlednění názorů dětí) a šetření individuálních podnětů dětí (jde o zajištění participace dětí na veřejném dění prostřednictvím dětského ombudsmana)

zviditelnění instituce dětského ombudsmana směrem k veřejnosti a zejména směrem k dětem, aby tyto věděly, jak se na něj mohou obrátit a v jakých věcech jim může být nápomocný.

Tato působnost by se pak měla vztahovat na speciálně nově v zákoně vyjmenované subjekty:

školy a školská zařízení

jiná zejména volnočasová zařízení určena pro děti
instituce a osoby pečující o děti.

Navrhované rozšíření je zásahem do současných kompetencí veřejného ochránce práv směrem k novým subjektům nejenom veřejného práva ale i práva soukromého, doporučení ve věcech soukromoprávní povahy by měly být zřejmě doručovány orgánům sociálně-právní ochrany dětí a zároveň subjektu, kterého se týkají (osobně).

Organizačně by pak bylo vhodné, aby ve struktuře Kanceláře vznikl nový post ochránce práv dětí, a to například na úrovni zástupce veřejného ochránce či jinak vhodně označen. Tomuto zástupci by pak mohla být podřízena zvláštní sekce v rámci Kanceláře.¹⁸

¹⁸ Srov. <http://www.mpsv.cz/cs/9447>

Příloha č. 3 Různé cesty a možnosti řešení situace a osudu dítěte v rodině, zdravé, rizikové, ohrožené – cesty pomoci k zachování funkčnosti rodiny

Prevence celospolečenská

Za zdravou, fungující rodinu je považována společností rodina, která plní všechny své funkce, tedy v plném rozsahu uspokojuje potřeby každého člena. Společnost zdůrazňuje hodnoty, které jí dobře fungující rodina přináší, a podpoře rodiny věnuje patřičnou pozornost nejen na poli zajištění legislativní opory, ale i na poli prorodinné osvěty a výchovy.

Prevence zaměřená na rizikové skupiny a jednotlivce

Společnost se také věnuje prevenci sociálně-patologických jevů, které by mohly narušovat zdravou funkci rodiny do té míry, že by se nemohla o své děti dobře a plnohodnotně postarat.

Neplní-li rodina všechny své hlavní úkoly, znamená pro své členy, zvláště pak pro děti, velmi vážné nebezpečí, jelikož svou dysfunkcí a afunkcí zasahuje na těch nejcitlivějších místech. Dítě, které vyrůstá v nefunkční rodině, je ohrožené dítě.

„Ohrožené dítě potenciálně ohrožuje svět – může z něho totiž vyrůst člověk, který nejenže se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil.“

(Zdeněk Helus, Vyznat se v dětech, 1984)

Rodině je v takovém případě poskytována pomoc formou sanace rodiny. Základní charakteristikou tohoto stupně péče o dítě je cílevědomá sociálně-terapeutická intervence v rodině, jejímž cílem je, aby v rodině (tj. v její socioekonomické situaci, v jejím vnitřním uspořádání, ve vzájemných vztazích jejích členů a především ovšem ve vztahu k dítěti) došlo k takovým změnám, které by dítěti umožnily jeho další příznivý psychosociální vývoj.

Resumé

Children's rights and responsibilities of the social and legal protection of children

The thesis is focused both on the family, child, and the state authorities and their jurisdiction. The aim of my study was to determine how the activities are regulated by the state as child protection authority in the various legal sectors.

It consists of nine main chapters and several sections. Of which I will base institutes: History, concepts, importance of laws, family, child protection, court work, activities, authorities, rights and duties of children and parents, file documentation. It also includes a list of legislation addressing child protection.

There is also a treatment and its important international conventions. The basic concepts I deal with most concept, the child's welfare "as well as the best interest of the child"

The purpose of analysis, legislation was to draw attention to its shortcomings, neucelenost, but also find the positives versus the time past, to draw attention to the preparation of new legislation.

The last chapters are devoted to various activities to authorities OSPOD when working with family is available, the study of documents, data collection techniques.

The conclusion is expressed views on the current legal system, its shortcomings and vision for the future .

Diplomová práce je zaměřena jak na rodinu, dítě, tak na státní orgány a jejich působnost. Cílem mé práce bylo zjistit, jakým způsobem jsou upraveny aktivity státu jako orgánu ochrany dětí v rámci jednotlivých právních odvětví.

Skládá se z devíti hlavních kapitol a několika podkapitol. Z nichž uvedu základní instituty: Historie, pojmy, význam zákonů, rodina, ochrana dětí, činnost soudů, činnosti orgánů, práva a povinnosti dětí a rodičů, spisová dokumentace.

Obsahuje také seznam právních předpisů řešících ochranu dětí. Nechybí ani úprava mezinárodní a její důležité úmluvy. Ze základních pojmů se věnuji nejvíce pojmu „blaho dítěte" a dále „nejlepší zájem dítěte"

Smyslem analýzy právní úpravy bylo upozornit na její nedostatky, neucelenost, ale najít i její pozitiva oproti době minulé, upozornit na přípravu nové právní úpravy.

Poslední kapitoly jsou zaměřeny na rozličné aktivity, které mají orgány OSPOD při práci s rodinou k dispozici, na studium spisů, techniku sběru dat.

V závěru práce je vyjádřen názor na současnou právní úpravu, její nedostatky a vize do budoucnosti.

Keywords: child protection, rights, responsibilities, intervention of state, limits

Klíčová slova: dítě, ochrana, práva, kompetence, zásah státu, meze